

VERⒶNDERINGSSTRATEGIËN

ENIGE TEKSTEN OVER
ANARCHISME & STRATEGIE

SAMENGESTELD DOOR LⒶS

JUNI 1992

INHOUD

	VOORAF	— 2
SAMENVATTING VAN HET VERHAAL VAN WEIA, PINKSTERLANDDAGEN APPELSCHA '91		— 3
TIEN STELLINGEN OVER ANARCHISTIESE VERANDERINGSSTRATEGIEËN		— 3
KORT VERSLAG VAN DE DISKUSSIEGROEPJES (APPELSCHA '91)		— 4
POSITIEVE EN NEGATIEVE ERVARINGEN MET DE VERSPREIDING VAN HET ANARCHISTIES		
IDEAAL door Peter, Arnold, Melaina en Roger		— 5
DE ZEVENSPRONG, door Weia (eerder gepubliceerd in Konfrontatie, herfst '91)		— 7
ROOD IS DOOD, door Weia		— 9
IS ANARCHISME MOGELIJK? door Rymke		— 10
DERTIEN VAAKGEHOORDE WEERSTANDEN TEGEN INDIVIDUELE VERANDERINGEN,		
door Rymke (waarschijnlijk in Konfrontatie juli '92, met hopelijk vervolgdiskussie)		— 12
STRATEGIEËN, L&S-NIEUWSBRIEF APRIL '92, door Roger		— 15
OVER STRATEGIEËN, door Roger		— 15
DE PARADOX VAN DE ANARCHISTISCHE STRIJD, door Diana		— 16
VERANDERINGSSTRATEGIEËN, door Roel		— 19
STRATEGIEËN, L&S-NIEUWSBRIEF MEI '92, door Peter		— 21
AKTUALISATIE VAN HET ANARCHISME, EEN STANDPUNTBEPALING,		
door Francis (Perspectief 16, '89)		— 22
ANARCHISME EN ORGANISATIE, Francis (Perspectief 23, '91)		— 25

VOORAF

Voor de pinkster-landdagen in Appelscha '91 had L&S het thema veranderingsstrategieën voorbereid. Roger en Weia hielden een praatje (Roger over L&S, Weia over anarchisme en strategie). Daarna is in kleine groepen over enkele door L&S gemaakte stellingen gepraat. Na het mondelinge verslag van de groepjes in de inmiddels uitgedunde grote groep, was de tijd om en de energie op, terwijl er wel een basis gelegd was voor een interessante discussie.

Het leek L&S een goed idee als er op de een of andere manier een vervolg op deze strategie-diskussie zou komen. We dachten daarbij aan een schriftelijk verslag van wat er die middag besproken werd, ook zou L&S proberen een vervolgdiskussie op gang te brengen. Helaas is dat laatste tot nu toe slechts in beperkte mate gelukt; op onze pogingen de discussie te doen doorgaan (middels oproepjes in tijdschriften en dergelijke) kwam niet of nauwelijks reactie. Zodoende bestaat deze bundel hoofdzakelijk uit door mensen van L&S zelf geschreven stukken. Een aantal mensen schreef iets over de vraag: 'wat zijn voor jou positieve en negatieve ervaringen met soorten strategie geweest?' Verder lagen er enkele stukken van Weia en Rymke, en aan Francis (van het Belgiese 'L&S') werd gevraagd of hij een bijdrage wilde leveren.

Het maken van de bundel was voor L&S een aanleiding om binnen L&S de strategiediskussie opnieuw te beginnen, en naar aanleiding van die discussie en de konsept-bundel werden er op de valreep nog stukken geschreven door Roel, Diana, Roger en Peter. Met het gevolg dat het nu een bundel is geworden waarin de diversiteit van L&S redelijk goed tot uiting komt. Hopelijk prikkelt de inhoud van deze stukken anderen op hún beurt, zodat we volgend jaar een tweede strategiebundel kunnen maken!

Stuur kopij voor de volgende bundel naar de postbus van L&S (zie achterin).

Deze bundel is te bestellen door f 7,50 (inclusief porto, meer mag natuurlijk ook) over te maken op de rekening van L&S (zie achterin). Vermeld: *bestelling STRATEGIEBUNDEL*.

SAMENVATTING VAN HET VERHAAL VAN WEIA

PINKSTERLANDDAGEN APPELSCHA 1991

★ Redenen om nu met het onderwerp strategieën aan te komen:

1 het kan nooit kwaad

2 anarchisme heeft nooit echt veel aanhang gehad - de vraag is of dat een kwestie van strategie is, of een inhoudelijke kwestie (of beide)

3 je zult het mij niet hardop horen zeggen, maar het rode/marksistische bolwerk staat op instorten, dus in die hoek valt het een en ander te bekeren - interessante vraag is wat de verschillen zijn tussen hun strategieën en de anarchistiese.

★ Bij LAS begint een korte opsomming van wat anarchisme is met: zelfontplooiing is belangrijk. Daar volgt dan uit dat groepsontplooiing natuurlijk ook belangrijk is, en daaruit volgt weer dat er geen Enige Ware Anarchistische Strategie is. Waar dan wat mij betreft weer uit volgt dat of-of vaak minder bij anarchisme past dan en-en. Laat duizend bloemen bloeien - om Mao Dze-dung ook eens aan te halen.

★ Hoewel ik zelf allerlei voorkeuren heb, zal ik nu alleen wat droge, opsommerige dingen zeggen over de vele manieren waarop je kunt kijken naar de vele mogelijke strategieën.

★ Ik maak een driedeling in de activiteiten van anarchistiese mensen:

1 anarchistiese activiteiten

2 anarchiserende activiteiten

3 halvarchistische activiteiten

★ Anarchistische activiteiten/akties: een stukje anarchisties leven dichterbij brengen, of in praktijk brengen, of aankarten waarom iets niet anarchisties is.

★ Anarchiserend noem ik het als je meedoet met iets wat op zich goed bij anarchisme past, ook al hebben de anderen die ermee bezig zijn anarchie niet als doel. Speelt bij het meedoen met allerlei milieuakties bij voorbeeld.

★ Halvarchisties noem ik het wanneer je meedoet met iets waar wel wat in zit, maar waar tevens iets inzit wat niet bij anarchisme past. Pleiten voor eko-belasting

of zoiets. Goed voor het milieu, maar wel iets dat aan een overheid/staat vast zit.

★ Er zijn vele redenen waarom mensen warm kunnen lopen voor anarchiserende en zelfs voor halvarchistische activiteiten.

★ Is je strategie gericht op de korte of op de lange termijn? Als je niet ziet hoe je je anarchistiese utopie kunt verwezenlijken (en anarchisme lijkt me het utopiëste van alle ismes) kan je voor halvarchisme kiezen. Dan plavei je de weg naar de utopie dus met compromissen.

★ Verwant daaraan: er zijn geduldige en ongeduldige strategieën. Ook ongeduld kan tot halvarchisme leiden.

★ Een net iets andere kijk: vind je dat in je strategie doelen en middelen moeten samenvallen? Niet ieder maakt hier dezelfde keuze.

★ Achter het niet schuwen van geweld zit het idee dat doel en middelen niet hoeven samen te vallen. In hoeverre vinden geweldlozen dat doel en middelen altijd wél samen dienen te vallen?

★ Met een paar voorgaande punten samenhangend: is je strategie gericht is op evolutie of revolutie?

★ Andere indelingen van de mogelijke strategieën:

★ Verschillend bereik van de strategieën: richt je je op individuen, en/of werk je liever op de schaal van groepen, en/of op samenlevingsschaal?

★ Richt je je tegen dingen (sabotage dus) en/of ideeën die daar achter zitten?

★ Richt je je tegen bepaalde ideeën of tegen de mensen die die ideeën hebben?

★ Sommige van bovenstaande onderscheiden sluiten elkaar uit. In die gevallen is het dus logies dat er ofwel heftig gediscussieerd wordt ofwel niet samengewerkt. Dat brengt me er toe om niet alleen de strategieën in te delen, maar ook de anarchistiese mensen. (Of hoe ze zichzelf ook mogen noemen: libertair, vrij-sosialisties, of vulmaarin.)

★ atheïsties tegenover de rest

★ kristen-anarchisten en de rest (die natuurlijk best wel eens samen kunnen werken)

★ wat al genoemd is: geweldloosheid versus niet-geweldloos (dat gaat ook niet tegelijk)

★ sindikalisten en minder of niet arbeideristies

★ eko-anarchisme tegenover ...

★ in feite ook al genoemd: degenen die nu een beetje macht niet zo erg vinden, en degenen die macht altijd pet vinden (even afgezien van de vele invullingen van het begrip macht; ik bedoel: macht=dwang)

★ je hebt mensen die vooral tégen van alles zijn, en anderen die dat eigenlijk nauwelijks interessant vinden

★ een ander eveneens met konsekwentheid te maken hebbend onderscheid: vind je anarchisme iets voor het dagelijks leven, of maar nauwelijks?

★ je hebt mensen die anarchisme als een ethiese theorie zien, en die het nuchterder bekijken (wensen)

★ dan kan feminisme in anarchisme opgenomen zijn of niet

★ en wat niet hetzelfde is: je hebt mannen en vrouwen

★ je hebt de doeners en de denkers

★ je hebt er die anarchisme als de waarheid zien en degenen die het begrip waarheid als onbruikbaar zien, en alles daar tussenin

★ je kunt het oude anarchisme goed genoeg vinden, of je hebt mensen die het alleen goed genoeg als startpunt vinden: het 19^e-eeuwse voorbij

★ je hebt aanhangersters van bepaalde denkersters: bakuninisten, proudhoniëten, en vast nog wel meer

★ individueel-anarchisties versus sociaal-anarchisties

★ schijn je tegenwoordig ook al te hebben: kapitalisties; daartegenover staat anti-kapitalisties

★ dan zijn er nog de kommunisties-anarchisten, de anarchokommunisten vast ook, en wat me veel te ver gaat: de anarcho-stalinisten en anarcho-fassisten.

TIEN STELLINGEN OVER ANARCHISTIESE VERANDERINGSSTRATEGIEËN

(met een korte toelichting ter verdere prikkeling)

1. *Dé anarchistiese strategie bestaat niet.* (Eenheidsfrontgedachtes zijn echt iets voor marxo's en rojo's. Genoeg over strategieën nagedacht is er nog niet onder anarchisten. Vragen zijn welke strategieën elkaar uitsluiten, en welke strategieën elkaar aan horen te vullen.)

2. *Anarchisten kunnen niet samenwerken.* (Samenwerking berust op oude foefjes, en anarchisten wijzen

die af. Zij zijn echter niet anarchisties opgevoed en dus houden ze geen foefjes over. Wat dan?)

3. *Rebellie is nog geen anarchisme.* (Ergens tegen zijn is stap één, daarna begint het pas.)

4. *Anarchistische revolutie bestaat niet.* (Eerst moet je een hoop nadenken: evolutie. Dan de machtsovername, maar die kan nooit anarchisties genoemd worden. Daarna moet je heel hard aan het denken blijven: evolutie...)

5. *Tegen welke macht zijn anarchisten eigenlijk?* (Het woordenboek geeft bij voorbeeld: kracht, vermogen, afgedwongenheden.)

6. *Het doel heiligt de middelen nooit.* (Anarchisme werkt aan de hele lange termijn. Alleen uit ongeduld daarover worden middelen geheiligd. Geweld kan dus niet anarchisties zijn.)

7. *Alle ellende wordt veroorzaakt door gebrek aan inzicht.* (Chaoties of nihilisties aan de gang gaan zet dan ook per definitie weinig zoden aan de dijk.)

8. *Vijandsdenken maakt niets ekstraas duidelijk.* (Het aanpakken van een duidelijke uitwendige/aanwijsbare vijand is vaak bedoeld om het niet aanpakken van de eigen gewoontes uit te stellen.)

9. *Solidariteit is overbodig.* (Voor of tegen bepaalde toestanden zijn, voor of tegen bepaalde ideeën zijn is voldoende.)

10. *Individen zijn belangrijk, maar hoe komen individuen tot iets belangrijks?* (Benadrukken van het individu (en respekt en tolerantie) is veelal liberalisties en niet anarchisties.)

KORT VERSLAG VAN DE DISKUSSIEGROEPJES (APPELSCHA '91)

(Helaas verliep het vormen van de groepjes nogal chaoties (chaos heeft toch echt niks met anarchisme te maken, maar soms lijkt het wel een beetje zo); daardoor is over sommige stellingen door twee groepen gepraat, terwijl andere stellingen in het geheel niet besproken zijn. Ook is helaas niet van elk groepje een verslag binnengekomen.)

★Over stelling 1 *Dé anarchistiese strategie bestaat niet:*

☆Het uitgangspunt om strategieën te formuleren kan

verschillend zijn. Je kunt vanuit een meer praktische weg, uit een patroon van actie-reaktie-evaluatie tot een strategie komen, maar evengoed kan dit vorm krijgen vanuit jezelf, uit theoretiese denkbeelden en politieke analyse.

☆Is er wel sprake van strategieën in groepen? Het feit dat we de laatste jaren nauwelijks een stap verder gekomen zijn, is een aanwijzing dat strategie een slecht ontwikkelde kant is. Er is nauwelijks continuïteit, enige systematiek ontbreekt.

☆Met bepaalde principes wordt vrij dogmaties omgegaan. De geweldsdiskussie is hiervan een voorbeeld. Waar ligt hier de grens voordat actie verwordt tot provokatie en banaliteit? Een principiële houding sluit alternatieven in een strategie vaak uit.

☆Hoe valt het anarchisme weer aantrekkelijk te maken? Er werd gevonden dat we ons niet blind moeten staren op de beweging en de inaktiviteit die er momenteel heerst. Het doel nu is het in stand houden van wat er nog is. In zekere zin is het een kwestie van doorgaan. Naar binnen toe richting groepen waaraan je houvast hebt, terwijl je naar buiten toe een skala aan mogelijkheden hebt van wat je kunt doen en waar je je op kunt richten.

☆LAS kan als een soort serviceburo ondersteuning geven. Wanneer LAS naar buiten treedt, moet het echter wel vanuit een bepaalde visie gebeuren. In dit opzicht wordt er geklaagd dat er een gebrek aan anarchisten in het veld is, mensen die ook ergens mee bezig zijn. Aan de andere kant worden de kwaliteiten van individuen te weinig benut.

☆De versnippering dient te verdwijnen, bijvoorbeeld met betrekking tot de bladen. Waarom niet een landelijk blad? Een blad is de invulling van een strategie, maar de gezamenlijkheid is vaak ver te zoeken ('teveel frakties'). Het is echter een technische oplossing, in werkelijkheid is er gebrek aan kwaliteit en diepgang.

☆Er moet sprake zijn van meer praktische gerichtheid. We moeten mensen iets te bieden hebben en proberen een eigen infrastructuur op te bouwen.

★Over stelling 3 *Rebellie is nog geen anarchisme; ergens tegen zijn is stap 1, daarna begint het pas:*

☆Rebellie is het in opstand komen tegen. Dit in opstand komen zie je ook in de pubertijd. Anarchisme vraagt een eigen manier van denken (en zelf denken) en

is dus niet een reaktie op, maar een manier van denken los van de in deze maatschappij gangbare.

☆Je moet als anarchist wel sterk genoeg in je schoenen staan om af te durven wijken.

☆Het afwijken van het gangbare wordt al gauw als rebellie bestempeld.

☆Iedere anarchist moet wel rebel (durven) zijn, maar niet iedere rebel is anarchist.

(Andere groep:)

☆Rebellie kan je als hoopvolle ontwikkeling zien.

☆Ergens tegen zijn is eigenlijk niet zo interessant, het zegt niets over de motieven.

☆Rebelleren kan óók tegen 'goeie' dingen, en het rebelleren zelf kan een onanarchistische uitstraling hebben (bepaalde 'uitdossingen', klederdracht om 'erbij te horen'). Gedrag van fascistiese jongeren is ook grotendeels rebellie.

☆Vraag: is rebellie nodig? Nee, lijkt ons. Wel kan iedere onvrede een aangrijpingspunt zijn om op door te gaan.

☆Wat verstaan we eigenlijk presies onder rebellie? Ergens tegen in gaan, zonder theorie, of kan het ook wel doordacht zijn? Is het gelijk aan anti-autoritair?

☆Wat heeft rebellie met strategie te maken? De stelling was bedoeld om boven water te krijgen of er mensen waren die elk soort tegen-het-bestaande-ingaan toejuichen (een houding die door sommigen 'faarb' wordt genoemd: faarb is het tegenovergestelde van braaf, maar samen met dat braaf weer het tegendeel van zelfstandig). Geen van de aanwezigen in deze groep verheerlijkte op deze manier de rebellie.

★Over stelling 4 *Anarchistische revolutie bestaat niet:*

☆Revolutie is het overnemen van de macht. Bij anarchisme gaat het om het ontmantelen van de macht.

☆Een revolutie slaagt pas als de ideologie die er bijhoort al door een grote groep geaccepteerd is. Het is dan dus ook mogelijk om zonder die revolutie de macht te krijgen.

☆Revolutie zelf is bovendien een autoritair gebeuren en dit kan daarom niet tot het afwentelen van de macht leiden.

☆Kortom: geen revolutie, wel opstand.

(Andere groep:)

☆Anarchistische revolutie bestaat wel, kijk maar naar de

russiese mijnwerkers die nu in opstand zijn.

☆Wanneer is iets revolutionair te noemen? Als onderdrukking opgeheven wordt? Maar dat kan ook evolutionair.

☆Een anarchistiese revolutie kan niet slechts in 1 land. Maar als de hele wereld anarchisties zou moeten worden, dan is er veel verandering in denken nodig en tegen die tijd kan je op het veranderingsproces niet meer het etiket revolutionair plakken.

☆Een anarchistiese revolutie zou voor alles en iedereen gelden. Dus niet zoals de rooien je op arbeiders richten.

☆Is een revolutie wel anarchisties te noemen: je bent bezig met het veroveren van iets (dat iets kan je macht noemen) en met het instellen van een andere, nieuwe structuur.

☆Waarop zijn alle revoluties tot nu toe afgeketst?

★Over stelling 5 *Tegen welke macht zijn anarchisten eigenlijk?*

☆Er bleken 2 nogal uiteenlopende invullingen van het woord macht te bestaan:

1 Macht is identiek aan (direkte of indirekte) dwang, dus anarchisten zijn tegen ALLE vormen van macht. Bij deze invulling van het woord is bijvoorbeeld kennis GEEN macht. Er is pas sprake van macht wanneer bijvoorbeeld moedwillig informatie achtergehouden wordt.

2 Macht is gelijk aan vermogen, kracht, invloed, en daar is niets mee mis zolang je er geen misbruik van maakt, dus anarchisten zijn alleen tegen machtsmisbruik, tegen hiërarchie, tegen ongelijke verdeling van macht. Bij deze invulling is kennis WEL macht.

Invulling 1 is simpeler (tè simpel, vinden de 2-aanhangersters), 2 heeft het voordeel dat je het woord macht net zo invult als in het woordenboek en in de 'volksmond' gedaan wordt. Dat deze twee invullingen voor de nodige verwarring kunnen zorgen bleek al tijdens onze gesprekken. 2-Aanhangersters zeiden: 'als je tegen alle macht bent dan kan je niets meer doen.' Maar dat geldt alleen als je tegen alle macht met invulling 2 bent (dan ben je immers tegen alle kracht, vermogen, kunnen). 1-Aanhangersters hadden behoefte aan 1 woord waarin alles waar anarchisme tegen is samengevat is. Waarom presies? 2-Aanhang vond invulling 1 te eties, het leek hun beter om de ellende konkreter te benoemen, met woorden als onderdruk-

king, hiërarchie. Er is altijd macht, vinden zij, daar kan je niet omheen. Je vertrouwt de bakker erop dat hij/zij je goed brood levert, maar er kan misbruik van dat vertrouwen gemaakt worden. 1-Aanhangersters snappen echter niet waarom een mogelijkheid macht genoemd wordt, het klinkt hen negatief in de oren.

☆Iemand vroeg zich nog af of er sprake van macht is als je met goeie bedoelingen iets verkeerd doet.

☆Verder hadden we het nog even over heersen en beheersen, waarbij anarchisten het eerste altijd zullen afwijzen en het tweede niet. Bij invulling 1 is macht altijd een vorm van heersen, bij invulling 2 kan het ook een vorm van beheersen zijn.

☆De interessante vraag die onopgelost bleef is of de verschillende invullingen van het woord macht nu vooral een soort technische kwestie zijn, die je zou kunnen oplossen door tijdens een discussie gezamenlijk voor 1 bepaalde invulling te kiezen, of dat er meer achter zit. Ik denk dat laatste, gezien de weerstand aan beide kanten om voor de andere invulling te kiezen.

☆Zolang we er niet uit zijn lijkt het het handigst om het woord macht nooit zonder uitleg te gebruiken, en misschien zelfs liever nog het woord zoveel mogelijk te vervangen door konkretere woorden.

★Over stelling 6 *Het doel heiligt de middelen nooit:*

☆Er zijn wel uitzonderingen te bedenken, bijvoorbeeld een diktator; kan die maar niet het beste om zeep gebracht worden, voordat hij teveel kwaad heeft aangericht? (Dan zijn er wel duidelijke criteria nodig om te bepalen wie een diktator is.)

Toch wordt daarmee een mens vermoord.

★Over stelling 9 *Solidariteit is overbodig:*

☆Solidariteit in de vorm van nationalisme, of 'wij' hebben ruzie met 'de' Irakezen is onzinnig, zo niet waanzinnig.

☆Je kan sympathiseren met mensen die tegen hun onderdrukking in opstand komen, terwijl het best mogelijk is dat als ze de macht over hebben genomen, ze geen haar beter zijn.

☆Wat is solidariteit? Een handtekening? Een verklaring; kan je dat eten dan?

★Kommentaar vanuit L@S op deze verslagen:

☆Het is opvallend dat er nog zoveel gediscussieerd

wordt over de mogelijkheden/moeilijkheden van een revolutie, terwijl anderen revolutie voor onmogelijk en onwenselijk houden. De visie op 'revolutie of evolutie' heeft grote gevolgen voor de strategie. Mensen die je eerst uitscheldt zullen daarna niet meer naar je luisteren, zodat een dialoog onmogelijk wordt.

☆Provo had niet de illusie veel te veranderen en koos voor protestakties. Je ziet dan ook dat provo's in de pers als relletjesschoppers beschreven worden.

☆Rellen zijn heel nuttig, hoe meer hoe liever. Geen dialoog, maar een 'ik doe niet meer mee'-daad stellen.

☆Protesteren tegen de Golfoorlog helpt niet, maar je kunt het ook niet voorbij laten gaan.

☆Dat soort daden (relschoppen) voelt emotioneel goed, maar ik zet vraagtekens bij de uitwerking.

POSITIEVE EN NEGATIEVE ERVARINGEN

MET DE VERSPREIDING VAN HET
ANARCHISTIES IDEEAAL

PETER:

☆Negatief: deze zijn talrijk, maar wat me altijd het meeste verdriet heeft gedaan is de afwijzing van mijn moeder van mijn onrealistische ideeën. Volgens haar zou niemand meer gaan werken als het niet verplicht was en daarmee zou de maatschappij een chaos worden. Bij andere familieleden had ik al evenmin succes. Mensen kunnen volgens hen nu eenmaal niet zonder gezag. Tegen dit artikel des geloofs heb ik besloten niet meer te argumenteren. Dit ontmoet ik trouwens ook vaak tijdens voorlichtingslessen over dienstweigeren. Alle vooroordelen vliegen in de klas rond: 'lafaard, landverrader, mietje, 'denk-jewel-dat-je-zoveel-beter-bent-dan-wij', dromer etc.

☆Positief: op de middelbare school vroeg mijn geschiedenisleraar mij ooit in de les om het socialisme te verduidelijken. Hij achtte mij daartoe beter in staat dan zichzelf. Eindelijk werden mijn ideeën eens serieus genomen. Ik had dan ook een aantal keren geklaagd over de minieme behandeling van het 'utopies socialisme' en het anarchisme vergeleken met het 'wetenschappelijk socialisme' van Marx en Engels. Dit is altijd mijn grootste frustratie geweest: veel mensen nemen afwijkende ideeën niet serieus of verwachten voor elk

mogelijk probleem kant-en-klare oplossingen; instand-oplossingen, waar je alleen wat heet water op moet gooien. Zelf nadenken is er niet bij.

ARNOLD:

★Gevraagd wordt een positieve en negatieve ervaring op te schrijven over het andere mensen duidelijk (proberen te) maken van anarchisme nu eigenlijk is. Of over het 'verspreiden' van anarchisme, maar dat komt voor mij wel ongeveer op hetzelfde neer. Terwijl ik toezeg, weet ik eigenlijk nog niet wat ik schrijven wil. Mijn ervaringen gaan wat dit betreft nog niet zo ver terug, en aan de fabriekspoort gestaan heb ik nog nooit gedaan. Pamsletten over anarchisme uitdelen dan? Nee, ook dat deed ik nimmer. Gesprekken voeren, dat wel. Veel zelfs. Met mensen praten over politiek, tot ze uiteindelijk, haast ten einde raad, zelf wel vragen wat ik dan als alternatief zie. Of door de zwarte ster die ik op mijn pet draag, en waardoor ik al voor maoïst, leninist en communist ben uitgemaakt. Een leuke start voor een goed gesprek.

★Mijn ervaring is niet dat zoiets goed dan wel slecht gaat. Waaraan zou ik dat ook moeten afmeten? Ik hoop een ander aan het denken te zetten. Lukt dat, dan spreek ik op zich van een positieve ervaring, maar tien tegen een dat de persoon in kwestie een week later gestopt is met dat denken. Veel mensen die ik ken, hebben of nog nooit van anarchisme gehoord, of hebben er uitsluitend negatieve associaties bij. Een positieve ervaring vind ik het dan, wanneer iemand om te beginnen luistert, en iets moois in m'n ideeën ziet. Als iemand zelf nadent, de mogelijkheid van anarchisme begrijpt en (maar dat gebeurt zelden of nooit) beseft. Wat echter ook wel gebeurt is dat ik mijn argumenten en kennis over een ander uitstort. En jawel, ik 'win' de discussie. Een slechte ervaring is dat.

★En nu iets anders. Tijdens een politieke jongerenvakantie in zonnig Portugal dit jaar, deed ik een werkgroepje over anarchisme. Er waren wel meer anarchistinnen daar, en ook de (mijn) zwarte vlag met een grote A erop wekte belangstelling. Over de werkgroep was ik zelf achteraf niet zo tevreden. Teveel historie, feitjes, te weinig ideeënuitswisseling. Anderen daarentegen waren er zeer over te spreken. Er kwam een (goed) gesprek

los, en mensen vonden het interessant. Vandaag zei een meisje dat er bij was tegen me dat ze het erg goed vond. Ze was zelfs tot de overtuiging gekomen dat een bestuur geen voorzitter nodig heeft. Al met al kijk ik toch wel met plezier erop terug, gewoon vanwege de reacties van de mensen die erbij waren.

En wat wil ik verder? Gewoon, leven, zelf zoveel mogelijk anarchist zijn. En ook praten. Niet met het doel mensen te overtuigen, maar misschien gaan ze zelf denken dat ze zonder leiders kunnen, en leven. Alleen uit dat leven en denken van de creatieve mens zelf komt immers de revolutie.

MELAINA:

★'Zijn we soms stofzuigerverkopers?' klaag ik tegen P. 'Onbekenden op straat aanspreken, de brutaliteit! En ze een blaadje aansmeren waar ze nooit om hebben gevraagd...' We zijn op weg om 'Het Anker' te colporteren onder de bezoekers van Sail '90. De marine grijpt dit zomerse zelffeestje aan om rekruten en sympathisanten te werven en MARINEE wil de mensen attenderen op andere, schadelijke aspecten van de marine door ze een krant te verkopen.

'Het is ook niet MIJN stijl,' zegt P. 'En ik vraag me af of die kop goed gekozen is: Waarom verpest de marine ons Sail-plezier. Het is toch weer negatief.' Ik denk dat hij liever tien tijdschriften vol schrijft dan dat hij er met één moet lopen leuren. Wat doen we hier?

Wanneer we een plek hebben gekozen, vergeet ik onze bezwaren maar. Hoe zou ik ooit iets verkopen als ik het niet vol overtuiging presenteer? Ik loop rond met de kranten uitnodigend op mijn arm, ik kijk de mensen in de ogen en als ik hun blik langer dan drie seconden vasthoud, stap ik op ze af. Als zij zich niet onmiddellijk geschrokken afwenden, probeer ik een discussie uit te lokken. Maar ze zijn gekomen om zich te amuseren, niet om hun eigen opvattingen in twijfel te trekken! Ze noemen mij 'jullie' en ze schrijven 'ons' een mening toe waarmee ze het uitdrukkelijk oneens zijn. Punt, uit. Wat ik zeg wordt niet gehoord.

'Zonder marine, weet je wat er dan gebeurt? Dan kan die Saddam Hussein zijn gang gaan. Dan is er niemand die hem tegenhoudt. Jullie weten dat niet omdat jullie de oorlog niet hebben meegemaakt, de toespraken van Hitler niet hebben gehoord. Maar er kan altijd weer een volksmenner opstaan. Duitsers zijn kuddedieren en

die lui in het Midden Oosten zijn ook kuddedieren. Jij begrijpt dat niet, want Nederlanders zijn dat niet.'

'De inval in Kuwait en de oorlog; alles wat er nu gebeurt is allemaal al beschreven in de Openbaringen. Het heeft geen zin om er iets tegen te doen. Het moet gaan zoals het gaat. Ik raad jullie aan de Bijbel eens te lezen.'

'Een goed leger, dat is GEZOND!'

Na een paar uur - ik heb maar zes krantjes verkocht - wil ik samen met P. gaan pauzeren, maar ik kan hem niet vinden. Ik loop nog wat rond, informeer hier en daar of men hem heeft gezien en ga dan naar huis. In mijn eentje ben ik niet gemotiveerd.

Over de telefoon vertelt P. dat hij zo weinig verkocht dat hij de moed maar had opgegeven.

★Op de middelbare school leerde ik over de narodniki, die zich met allerhande verlichte ideeën onder de Russische boerenbevolking begaven om haar te onderwijzen. Maar ze spraken woorden die de boeren vreemd waren en ze ondervonden geen enkel begrip.

Misschien behoevde de herinnering hieraan mij voor frustratie over de minimale verkoop van 'Het Anker'. Je raakt niet snel teleurgesteld als je niets verwacht.

Vreemden benaderen is een methode waarin ik weinig heil zie. Je kent hun belangstelling niet, je weet niet wat hun achtergrond is; je spreekt in het wilde weg. Van vrienden en bekenden daarentegen weet je of vermoed je waarmee ze zich bezig houden en welke woorden je moet kiezen of beter kunt vermijden. Zij kennen jou, vinden je aardig en zijn daardoor eerder bereid te geloven dat je iets zinnigs zegt.

★De telefoon gaat, ik neem op. Een jongen die mij soms ziet op de bushalte, heeft mijn telefoonnummer achterhaald en vraagt of ik eens met hem naar de film wil. Ik vind het een grappige situatie en stem toe.

We zien elkaar een paar keer, gaan naar de film, praten. Vanzelf komt het gesprek ook op politiek. De achtergrond en de interesses van de jongen verschillen sterk van de mijne, maar wanneer ik iets beweer waaraan hij geen touw kan vastknopen, stelt hij belangstellend een vraag. Hij wil mij immers beter leren kennen! Hij luistert aandachtig.

Binnen afzienbare tijd zal hij worden opgeroepen voor militaire dienst. Zijn gezicht zegt me dat hij dat een

onaangenaam vooruitzicht vindt. Ik opper dat hij kan weigeren. 'Vervangende dienst, bedoel je? Ja, daar denk ik over.' Dan ga ik een stapje verder en begin over totaalweigeren. 'Als je je wilt informeren, kom dan eens naar de boekwinkel waar ik werk. Daar verkopen we allerlei blaadjes en brochures waar je wat aan kunt hebben.'

Echt bevriend raken we niet. De jongen laat zijn interesse voor mijn persoon los. De interesse voor 'mijn' ideeën blijft. Af en toe zie ik hem in het fort van Sjakoo, waar hij de Totaalweigernieuwsbrief koopt of een anarchistiese klassieker komt bestellen.

ROGER:

★ Met woorden:

Mijn keuze om, enkele jaren geleden, nogal wat energie te steken in het politieke café De Vrije zondag. De bedoeling daarvan was om, uitgaande van concrete probleemstellingen, mensen met elkaar in gesprek te brengen over oplossingen voor die problemen die, de oplossingen dan, op anarchistische leest geschoeid waren. Of zouden zijn. Het resultaat daarvan is, achteraf gezien, dat het of een te oppervlakkig spreken voor eigen parochie was of het bieden van een vorm van divertissement aan een zootje wrakhout dat anarchisme ten onrechte als een soort laatste reddingsboei zag. De konklusie is dat ik een en ander best nog eens ga doen maar dan als een soort 'huiskamerprojekt' dat mensen die daar bewust voor kiezen, zonder bijverschijnselen de gelegenheid biedt met elkaar te praten.

★ In geschrift:

Ik schrijf op allerlei manieren of dat nu proza of poezie is of genoemd wordt. Ik schrijf ook nog andere dingen zoals bijvoorbeeld praatpapieren voor het LAS, maar die reken ik daar niet bij. Omdat die proza en die poëzie voor mij onder de noemer kunst (wat dat ook moge zij) vallen, omdat ze, naar Kloos, de allerindividueelste uiting van de allerindividueelste emotie zijn, weerspiegelen ze aldus noodgedwongen mijn anarchisme. Nou, als dat dan over komt, is het wat mij betreft natuurlijk prima. Edoch komt 't het zeer beperkt over maar dat weet ik al heel lang. En dus zal het inderdaad anarchistisch zijn want dat komt ook maar in een beperkte oplage voor.

★ Metterdaad (met ekskuses aan de EO):

Ik was eens zeven jaar teamleider van een onderwijs- projekt voor randgroepjongeren. Ik leidde dat projekt onder andere omdat ik wilde aantonen dat je samenwerking ook kan organiseren met elkaar en op een menswaardige manier. Ik wilde dus, heel simpel, mijn toen al gevormde anarchistiese ideeën daarover, in praktijk brengen. Het werd op een bepaalde manier een grandioos sukses tot ik het voortdurend en zo slim mogelijk sluiten van kompromissen niet meer kon opbrengen. Ik gaf de leiding af toen ik er niet meer in geloofde. Het gevolg? De leerlingen stonden op straat, ik ook. Mijn kollega's lieten me vallen als een baksteen, mijn concurrenten namen de gelegenheid te baat om eindelijk wraak te nemen en ik stond op de keien. Met aardig wat minder geld maar na een tijdje met een zeer vrij gevoel. Toch. Maar ik zou er een boek over kunnen schrijven.

DE ZEVENSPRONG

DOOR WEIA

De crisis van links, als die er is, waar bestaat die dan uit? Bij wie ligt de oorzaak, of liggen de oorzaken? Zijn er mogelijkheden om de crisis te doorbreken? Hoe ziet de eenentwintigste eeuw er uit?

Bij het verbeteren van de wereld, en dat mogen we toch wel een doel van links noemen, kan je pakweg zeven fases onderscheiden. Het doet er daarbij niet toe of het om verandering van een kleinigheidje of van weet ik wat voor groots gaat. Ik zal ze eerst even noemen en vervolgens van kommentaar voorzien, waarbij ik er van uit ga dat als je fase zeven wilt bereiken, dat dan alle zes de andere fases van belang zijn.

- 1 Ergens moet 1 mens het idee krijgen dat er iets loos is.
- 2 Dat idee moet in eigen kring aanslaan.
- 3 Het idee moet in de buitenwereld gedumpt worden.
- 4 Het is ook nodig om het idee uit te werken, te dokumenteren.
- 5 Het uitgewerkte geval moet eveneens in de buitenwereld gedumpt worden.

6 Het moet bovendien hecht in een wereldbeeld opgenomen worden.

7 En dat wereldbeeld moet algemeen aanvaard gaan worden.

Die fase 1 is niet zo'n probleem. Er is al ontzaglijk vaak ontdekt dat ergens iets loos is. Er kunnen natuurlijk blinde vlekken zijn, maar voorlopig is er keuze zat. (Daar volgt direkt uit dat de aandacht meestal sterk verdeeld zal zijn. Denken dat jouw aandachtspunt, jouw specialisme Het Grote Linkse Aktiepunt is, is over het algemeen kortzichtig. Dat er soms voor een bepaald punt een grote beweging op de been te brengen is lijkt me eerder uitzonderlijk dan normaal.)

Fase 2 is ook geen probleem. Vrijwel iedereen heeft wel enige maatjes om zich heen, en de antennes van de eigen parochie zijn meestal redelijk goed op elkaar afgestemd. (Er zijn overigens genoeg dingen te noemen die de als eigen gevoelde parochie niet snel oppikte. Antiseksisme bij mannelijk links, antirasisme bij wit links, anti-roken bij junklinks.)

Daarna komt fase 3. De wijde wereld in. Heel veel akties, van ludiek tot hard, vallen in deze fase. Een kenmerk van akties is dat het nivo van de slogans zelden overstegen wordt, wat echter helemaal niet geeft. Want we zitten immers maar in fase 3.

Dus over naar fase 4. Veel van wat je in de 'eigen pers' vindt past in deze fase. Van boze buien tot achtergrond-artikelen in de eigen bladen - en als afsluiting een boek bij een linkse uitgeverij. (Bij de eerste drie fases kon iedereen zó meedoen, maar bij fase vier begint het specialiseren. Schrijven, dat doen de fanaten, de maniakken, de woordgekken, de zinnensleutelaars. In principe zou iedereen het kunnen, maar de praktijk wijst uit dat het anders loopt. Of dat prima is, of beroerd, laat ik nu in het midden.)

Dan echter fase 5. Wederom de wijde wereld in, maar nu met een hele stapel paperassen onder de arm. Hier gaat van alles wringen. Klachten over de geringe aandacht van de gevestigde media zijn niet van de lucht. De ene strategiediskussie na de andere. Nog weer een aktie er tegen aan. Nog meer analyserende stukken in de eigen bladen. Een groeiend onbehagen. Sommigen verliezen hun aandacht, of zakken echt in. Modder wordt hun nageworpen, door de eks-kameraden, die gestrest tussen de fases 2, 3 en 4 heen en weer

hollen. Of is dat juist de fout?

Laten we maar naar fase 6 kijken. Wat mij opvalt is dat de basis van wat links denkt voornamelijk oud is. Twintigste eeuwse akties op een negentiende eeuwse sokkel. Die sokkel/basis bestaat uit vrij eenvoudige uitgangspunten, waar op zich niets tegen is. Maar wordt het niet vanzelf té eenvoudig als je er in één of anderhalve eeuw weinig aan weet toe te voegen? Zit daar misschien de fout?

Kijk dan tenslotte naar fase 7. Als het al lukt om iets gemeengoed te laten worden dan is het vrijwel steeds in sterk verwaterde vorm. Feminisme is heus wel enigszins doorgedrongen, maar het is maar een schaduw van wat het had kunnen zijn. Dat is natuurlijk zo fout als wat.

Voordat ik meer zeg over het eventuele foute in de laatste drie fases, ga ik een klein stapje de geschiedenis in doen.

Ik ben 41. Niet wat je noemt oud, maar toch is het een hele tijd. Zie eens wat ik na de dood van mijn moeder vond tussen de spullen. Ik sloeg het 'huwelijksondericht voor katholieke echtgenoten' zomaar ergens open en las: 'Overal waar mensen samenwonen en samenwerken, zijn leiding en volgzzaamheid onontbeerlijk. In het gezinsleven heeft God het *gezag* toevertrouwd aan de man, en aan de vrouw heeft Hij *onderdanigheid* opgelegd.' (Kursivering, en de hoofdletters van god en hij, zijn niet van mij.) Ik sloeg gauw een andere bladzij op. 'Van de eerste levensdagen af gewenne men het kind aan regelmaat en orde.' Halleluja god is groot, maar je bent met zoiets wel mooi in de aap gelogeerd.

Verder gelezen heb ik niet. Als tijdsbeeld heb ik het boekje meegenomen, en ik heb mezelf gefelicitiseerd met dat ik nog best aardig terecht ben gekomen.

Voor mijn gevoel is er in de 41 jaar dat ik nu op de aarde rondkruip een heleboel gebeurd. Er zijn weliswaar nog zat seksistische mannen, er zijn nog zat vrouwen die liever dellen dan denken, er zijn nog zat onnozele kinderen. Maar er zijn ook vele mensen die zoiets als die aangehaalde zinnen niet uit de strot krijgen. Ergens is dat een kulturele ommezwaai van jewelste. Die heb ik gewoon, bijna ongemerkt, meegemaakt. En ik ben nog harstikke ontevreden ook.

Laat ik een tweede stap de geschiedenis in doen. Trek van mijn geboortjaar nog eens 41 jaar af. We zitten

dan in 1909. Het begrip wereldoorlog bestond nog niet. Het algemeen kiesrecht deed nog 10 jaar op zich wachten (belgië: 1948). Domela was nog niet klaar met zijn 4500 publikaties. Troelstra was geheel sosiaaldemokraat geworden. Het scholingsnivo van de meeste mensen was bedroevend.

Deze willekeurige greep in de geschiedenis leidt al tot de konstatering dat ik persoonlijk zestig procent van de duur van het algemeen kiesrecht heb meegemaakt. Niet dat ik dat zo'n fantastiese verworvenheid vind, ik ben anarchiste in hart en nieren, maar ik zie wel dat er vóór het kiesrecht helemaal geen sprake was van dat er naar je geluisterd werd. Mondigheid had nauwelijks zin. Combineer ik dat met het feit van de geringe scholing van toen, dan kom ik tot de konklusie dat pas in deze eeuw een begin is gemaakt met een traditie van iedereen-kan-(mee)denken.

Een derde stap van 41 jaar terug brengt ons in 1868. 'Het kapitaal' was een jaar uit. (Fase 6!) De parijse kommune moest nog komen. Bakunin en Marx begonnen eens ernstig te krakelen in de Internationale. Dat is tegelijk lang geleden, een wereld van verschil, èn maar een paar passen achterwaarts.

Nu over naar de crisis van links. Marx en konsorten legden de vinger op enige zere plekken. De uitbuiting diende bestreden te worden. Klopt. De arbeiders konden een vuist maken. Natuurlijk. Ondermeer doordat ze met zeer velen waren. Fantasties. Ze kregen het voor elkaar om de materiële omstandigheden te verbeteren. Applaus. Die weg kon verder gegaan worden. Zeker. Iedereen een autootje. Reusachtig. En dan?

Hoe terecht het ook moge zijn geweest om de abominabele arbeidsomstandigheden van de vorige eeuw aan te vatten, toch denk ik dat wat er sindsdien allemaal gebeurd is minstens één gigantiese blunder bevat. Een kapitale gedachtefout, namelijk dat het zinnig is om bij het opzetten van een wereldverbeterende beweging materiële verbeteringen als lokkertje te gebruiken.

Gelukkig maken we nu mee dat bloot komt dat die denkfout er steeds in zat. We maken tevens mee dat de luchtkasteligheid van de oosteuropese sprookjesrijken aan het licht komt. Maar is dat een crisis te noemen? Lijkt me juist erg gezond. Dat eigen autootje is

volstrekt belachelijk. Dat het milieu bergafwaarts gaat ligt natuurlijk niet aan 200 rijkards alleen, en ook niet aan 20.000. Daar zijn velen bij nodig. In 98 van de 100 huishoudens staat een koelkast. Dat zet pas gaten in de ozonlaag.

Als het zo is dat het in de negentiende eeuw voor de hand lag om massabewegingen met materiële lokkertjes groot te maken en bij elkaar te houden, dan kan het intussen zo zijn dat de eventuele nadelen van die strategie aan het licht komen. En dat komen ze. Het is wat onnozel van links dat daar pas over nagedacht gaat worden als helemaal duidelijk is dat èn die nadelen er zijn èn dat er van een massabeweging geen sprake meer is. Vooral dat laatste wordt als 'de crisis' gevoeld - en dat eerste wordt hooguit schoorvoetend in de gedachten betrokken. Mij stemt zo'n crisis overigens niet treurig, omdat ik er van uit ga dat het wegdoen van het lokkertjesdenken alleen maar tot betere linkse theorieën kan leiden. En daarmee tot betere praktijk.

Er is nog meer crisis, naar mijn mening. Het probleem zit niet alleen in de ontoereikendheid van de oude arbeideristische denkschema's, er zit ook iets in het denken zelf. Want hoe heeft het zo kunnen zijn dat de linkse massaorganisaties vaak zo autoritair ingericht waren? Waarom was ten tijde van mijn geboorte de mythe van de gewenning aan regelmaat en orde nog niet doorgeprikt? Waardoor kwamen de zestiger jaren pas in de zestiger jaren?

Naast alles wat er scheef gegroeid en uit de hand gelopen is is er tegelijkertijd best een hoop voor elkaar gekregen. Maar wat er niet bereikt is is dat er nu alom zelfstandig denkende mensen rond lopen. Waar linkse gedachtes doorgedrongen zijn zit men meestal tot over de oren in de slogans. Het lijkt me dat dat wat zegt over de kwaliteit van de linkse theorieën.

Ik heb vaak de indruk dat veel van wat links beweert bij anderen als hol gepraat over komt, als overdrijving - louter en alleen vanwege onzorgvuldig woordgebruik en door onzorgvuldig gerichte opwinding. Je kunt natuurlijk tegenwerpen dat alleen rechtse mensen de dingen niet oppikken, maar dat vind ik goedkoop. Natuurlijk is het achterlijk dat ze fase 1 of 2 nog niet eens weten te bereiken, maar als wij de wereld willen verbeteren dan zijn we bezig met van rechts links te maken. Iedere poging om elders iets van onze ideeën

door te laten dringen is er dan eentje, en eventjes nadenken voor je uit je vel springt lijkt me niet van onbelang. Zonder mikken krijg je de bal in ieder geval niet in de basket. (Hoezeer ik ook zie hoeveel feminisme níet doorgedrongen is, toch is er iets doorgedrongen. Je kunt vanwege de vele gemiste kansen sikkeneurig worden en de moed opgeven, maar je kunt ook denken: er is in ieder geval iets om op voort te bouwen. En je kunt denken: blijkbaar is het in dit heelal, op deze wereld, met dit soort mensen alleen maar mogelijk dat veranderingen weliswaar op kleine schaal snel en diep kunnen gaan, maar op grote schaal alleen maar traag en met kleine stapjes. Sikkeneurig worden is dan een persoonlijke crisis vanwege een tekort schietend wereldbeeld.)

Linksheid is een reactie op een rechtse buitenwereld, en voor de kwaliteit van wat je bereikt kan je natuurlijk niet bij rechts aankloppen. Daaruit volgt logieserwijs dat de volle verantwoordelijkheid voor de crisis bij links zelf ligt. (Of je dit een leuke of een vervelende konklusie vindt, doet niet ter zake. Zelf vind ik het wel een prettige konklusie omdat ik liever niet afhankelijk ben van wat anderen doen.) Ook de volle verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de oplossingen voor de crisis ligt bij onszelf.

En daar kom ik in de buurt van waar ik naar toe wil. Naar mijn smaak zijn linkse theorieën niet alleen negentiende-eeuws in de boven vermelde zin, maar ook in hoe ze in elkaar zitten. De theorieën zijn meestal gericht op overtuigen (ouderwets preken bijna), op het overbrengen van het linkse gelijk. Vinden dat je gelijk hebt is geen kunst, maar gelijk krijgen wel. De weg van het gelijk willen krijgen is over het algemeen geplaveid met denkfouten en drogredeneringen, met overbodigheden, met onvolledige redeneringen en demagogies geassocieerd. Die weg blijkt nu dood te lopen. Crisis. Prima, want nu zal het slogannivo overstegen moeten worden.

Wat mij betreft is er voldoende aanleiding voor links om eens geheel opnieuw te gaan denken. Niet voortwandelen op oude paden. De terechte kritiek op hoe rechts redeneert en demagogiseert gebruiken om jezelf een spiegel voor te houden. Tijd voor nuchterheid, en eenvoud. Voor skepsis en logika. En voor nog veel meer. De vraag is niet langer 'hoe krijgen we veel mensen achter ons aan', maar 'hoe wordt dit een wereld vol

zelfstandige denkersters?'

Samenvattend: oorzaken van de crisis zitten zowel in de inhoud als de vorm van wat links zegt en schrijft. De tijd dat linkse slogans een massa bereikten lijkt me definitief voorbij. Gelukkig maar.

Intussen is de toestand van de wereld zoals die altijd al was: er is een hoop loos, en het zijn kleine groepen die daar het drukst mee bezig zijn. Wil je als kleine groep veel invloed hebben, dan moet datgene wat je naar buiten brengt (fase 3, 5 en 7) van ekstreem hoge kwaliteit zijn. Aan de slag!

ROOD IS DOOD

DOOR WEIA

Als een pier. Echt, dit is het enige antwoord op al die vragen waaruit de crisis van (radikaal) links bestaat: harstikke dood. Dat jullie dat niet doorhebben!

Nou, misschien is dat niet zo heel gek, want je bent gelukkig nog steeds verontwaardigd over wat rechts jou en de rest van de wereld allemaal flikt. Dus je denkt: het is nog niet allemaal voorbij, ook al zijn we maar met weinigen. Maar kijk eens nader, je moet toch toegeven dat de oude theorieën niet werven, dat bij velen de rode antwoorden het andere oor uit gaan, dat veel altijd belangrijk geachte vragen niet meer gesteld worden, dat het rode vaandel niet meer gevolgd wordt, enzovoorts. Daaruit volgt, eventueel, dat je de verkeerde strategieën hanteert. Of er volgt dat rechts zo sterk is. Of er volgt dat de vervreemding besmettelijker is dan je eerst dacht. Volgens mij echter volgt dat allemaal nergens uit, moet je daarentegen toegeven, of je dat nu leuk vindt of niet, dat er maar één konklusie is: dat rood dood is. Dat dat helemaal niet zo erg zal ik uit proberen te leggen.

Ik heb bepaald een marksistische periode gehad. Ik heb meer bladzijdes van das Kapital achter de kiezen dan de meeste roden me kunnen nazeggen. Of ik daarom enig recht van spreken heb, weet ik niet. Ik heb namelijk ook heel wat bladzijdes Lenin achter de kiezen, en ik heb daar nooit weg mee geweten. Dat zwaar-theoretische van Marx: interessant. Maar de praktijk die Vladjimir

Iljitsj daarbij vond horen: onverteerbaar.

Toen kwam het feminisme. Het theoretiseren ging ineens over de huishoudelijke arbeid en zo, maar verschilde niet wezenlijk van waar ik eerder mee bezig was. De praktijk echter, hoe we strijd voerden, hoe we elkaar ontmoetten, waar we elkaar op aanspraken: wat stond dat allemaal ver van wat Lenin en zijn kameraden (nauwelijks m/v) beweerden.

Toen viel het woordje anarchisme en ik voelde direkt twee dingen. Eerstens dat we die term niet nodig hadden omdat we het anarchisme gewoon heruitgevonden hadden - zelf. Tweedens voelde ik ineens dat waar ik bij Lenin moeite mee had, dat dat ekzakt de dingen waren die onverenigbaar met anarchisme zijn. En zonder een centje pijn keerde ik het rode de rug toe. Intussen zijn we weer heel wat jaren verder. Bewegingen zijn opgekomen en weer ingezakt. Links zit met de handen in het haar. Er schijnt een diepgaande crisis te zijn - maar wat ik zie lijkt verduiveld veel op de ontwikkeling die ik persoonlijk destijds doormaakte. De dogma's van eerst, de dingen die voor 'duidelijk' doorgingen, en die nu stuk voor stuk uit het linkse gedachtegoed verwijderd worden, dat zijn steeds stapjes richting anarchisme.

De destalinisatie was een eerste grote stap. Wat we de laatste paar jaren in het oostblok zien gebeuren is een volgende stap, zelfs een histories noodzakelijke. (Ha! Die term! Wat heb ik die lang niet meer gebruikt!) De volgende stap lijkt mij dan eenvoudig: duik meteen het anarchisme in en vreugde is je deel.

Hoewel... De stappen die ik noemde komen allemaal neer op een 'dit-niet'. Wat dan wel, dat is daarmee nog niet duidelijk. Dogma's en anarchisme zijn onverenigbaar, je kunt niet toe met effe wat slogans tot je te nemen. Je zult in feite de hele zaak moeten heruitvinden. Dat je dusdoende een bijdrage kunt leveren aan de aktualisering van het anarchisme vind je vast een leuke uitdaging.

Ik moet hier nog wel met een waarschuwing komen. Anarchisme zit altijd al in de 'crisis' waar links nu ook in zit. Anarchisme had namelijk geen lokkertjes (van kiesrecht tot eigen ootje) om demagogiegevoelige massa's in beweging te krijgen. Dat ik het zo scherp verwoord komt doordat ik wil benadrukken dat massadenken en anarchisme moeilijk verenigbaar zijn. Een getal zegt niets over de kracht van je ideeën, en wie

zich graag onderdompelt in een massa, of daar vooruit loopt met een vaandel, in de voorhoede, is te weinig persoonlijkheid om geschikt te zijn voor in de anarchie. Tenslotte. Het valt me bij de kerkelijken altijd op hoe graag ze stukjes traditie overeind houden. Ze beginnen te twifelen, maar passen slechts hun godsbegrip een beetje aan. Dan gaan ze wederom twifelen, ze verklaren god zelfs dood, maar ze krijgen het niet voor elkaar om het woord zelf weg te doen. Om opnieuw te gaan denken. Ziedaar een parallel met hoe het bij een deel van links gaat: het marksisme wordt aangepast en aangepast, maar ontbreekt de lef om helemaal opnieuw te gaan teoretiseren. Is dat je methode dan lijkt je, voor je het weet, op die groep conservatieve katolieken met dat blad dat Confrontatie heet.

IS ANARCHISME MOGELIJK?

DOOR RYMKE

☆ Een anarchistiese wereld is niks anders dan een onmogelijke droom. Kijk slechts even krities om je heen en je ziet dat er geen enkel uitzicht is op het ontstaan van zo'n soort samenleving.

★ O nee? Mensen kunnen toch nadenken, kunnen toch sturen, kunnen toch besluiten hun gedrag te veranderen?! Mensen zouden zich toch niet afhankelijk hoeven opstellen?!

☆ Maar toch doen ze het. Mensen zouden wel zelfstandig kunnen nadenken, en toch doen ze het vaak niet. Blijkbaar kan anarchisme op dit moment niet.

★ Laten wij dan zorgen dat het een volgend moment wel kan!

☆ Mooi voornemen, maar hoe voeren we dat uit? Hoe krijg je het voor mekaar dat alle mensen zelfstandig gaan denken? En zelfstandig denken is nog niet genoeg; het is ook nodig dat mensen met elkaar meevoelen. Hoe krijg je dat voor mekaar? Ik ben niet overtuigd van de goedheid van de mens.

★ Aha: de aard van de mens! Nee, dat de mens van nature goed is dat lijkt me een onmogelijkheid gezien alle oorlogen en andere voortdurende sociale ellende. Maar dat betekent nog niet dat de mens slecht is, en dat de mens niets zou kunnen leren. Kijk eens hoe goeie

vriend(inn)en met elkaar meelevend, kijk eens hoe goed de meeste mensen hun jongen verzorgen. Is dat niet een klein beetje bemoedigend?

DE AARD VAN DE MENS

Pessimisme betreffende de aard van de mens is iets dat vaak terugkomt in discussies over strategie en anarchisme.

Nuchter gezien zijn er drie mogelijkheden:

1 De mens is van nature goed (ik bedoel hiermee niet iets goddelijks, maar gewoon sociaal, meevoelend), in dat geval is het niet te verklaren waarom er durende sociale ellende in de wereld is.

2 De mens is van nature slecht (hiermee bedoel ik dus niks duivels, maar asociaal, niet-meevoelend), in dat geval is het niet te verklaren waarom er toch zo'n hoop dingen goed gaan in de mensenwereld.

3 De mens is noch goed noch slecht, maar is wel behept met de mogelijkheid om na te denken en om te leren van ervaringen.

Mensen die beweren dat anarchisme niet past bij 'de aard van de mens' kunnen het alleen over 2 hebben: de mens is van nature slecht, of in elk geval: te slecht voor anarchisme. Inderdaad, als de mens van nature slecht is dan zal er altijd ellende blijven. Dan zullen er altijd een hoop mensen zijn die de boel dwarsbomen, dan blijven mensen uiteindelijk uit op hun eigen voordeel, ook als dat ten koste van anderen gaat. Anarchisme is dan niet mogelijk. Maar binnen het denkschema 'de mens is van nature slecht/asociaal' blijken ook al je onanarchistische pogingen tot oplossen van problemen hopeloos, want als mensen slecht zijn kunnen ze nooit wijze leiders kiezen. Het argument 'de mensen zijn (grotendeels) slecht' komt neer op een fatalistische houding ten opzichte van alle idealen en vormt geen speciaal argument tegen anarchisme.

Ikzelf denk dat mensen van nature noch 'goed' noch 'slecht' zijn. Mensen hebben bepaalde aangeboren behoeftes en aangeboren mogelijkheden. Behoeftes hebben mensen aan eten en drinken bijvoorbeeld, en daarnaast hebben ze behoefte aan warmte van andere mensen. Een aangeboren mogelijkheid is de mogelijkheid om mee te voelen met andere mensen. Die aangeboren meevoelmogelijkheden van mensen, die zijn belangrijk bij het samenleven. Deze gevoelens kunnen beperkt blijven, maar ze kunnen ook steeds verder

uitgebouwd worden. Wellicht zijn ze van nature slechts gegroeid om ervoor te zorgen dat ouders hun kinderen niet verwaarlozen. Je ziet dat kinderlijk gedrag bij bijna alle mensen vertederend oproept. De meeste ouders (bij mensen en andere dieren) hebben een houding in de trant van 'als je aan m'n kind komt dan kom je aan mij'. Dit soort gevoel van verwantschap zou zich kunnen uitstrekken tot alle mensen van een bepaalde streek, tot alle mensen van de wereld, tot alle wezens zelfs. Van 'ik wil het beste voor mijn kinderen' kan het gevoel uitgroeien tot 'ik wil het beste voor de hele aarde'. Pas bij die laatste stap is kortzichtigheid verdwenen, pas bij die laatste stap is er een vorm van 'wij-denken' ontstaan die niet gepaard gaat met vijandsdenken. (Nationalisme is een duidelijke vorm van 'wij-denken' MET vijandsdenken.)

Mijn vermoeden is dat EN de wereld EN alle individuen er bij gebaat zouden zijn als iedereen anarchisties werd, als iedereen het-beste-voor-de-aarde deed. De wil om het-beste-voor-de-aarde te doen is echter niet aangeboren. Wat wel aangeboren is is een breed scala van mogelijkheden, waaronder zowel de mogelijkheid om alles en iedereen op te offeren aan je eigen wensen, als de mogelijkheid om jezelf juist weg te sijferen om anderen te bevoordelen. Als deze mogelijkheden er beide zijn dan moet het bijna wel zo zijn dat het ook mogelijk is noch anderen noch jezelf op te offeren. In dat geval behoort het-beste-voor-de-aarde inclusief het-beste-voor-alle-individen tot de mogelijkheden. Een eerste stap lijkt mij dat vele, liefst alle, mensen dat gaan WILLEN. Eenmaal zover gekomen komen we bij het tweede argument.

INZICHT

Het tweede argument dat ik hier noem, dat vaak tegen anarchisme gebruikt wordt, is dat mensen van nature een gebrekkig vermogen tot inzicht zouden hebben. Legt het eerstgenoemde argument de nadruk op WILLEN, dit argument benadrukt het KUNNEN. Veel mensen willen misschien wel samenwerken, met elkaar meevoelen en andere dingen doen die nodig zijn voor een anarchistiese samenleving, maar mensen kunnen deze wensen niet waarmaken doordat hun denkvermogen beperkt is.

Dit argument klinkt mij redelijker in de oren dan het argument over de 'slechtheid' van de mens. Toch kan ik

voor een deel hetzelfde commentaar leveren: als het menselijk inzicht zo beperkt is, waarom zou dat speciaal een argument tegen anarchisme vormen? Het is dan net zo zeer een argument tegen alle andere vormen van samenleven. Mensen met een beperkt denkvermogen zullen fouten maken in hun keuzes. Dus ook de mensen die in een niet-anarchistische samenleving de leiding hebben zullen fouten maken. En in democratische samenlevingen zullen de kiezers/sters fouten maken. Bovendien is slimheid - of die slimheid nu aangeboren of aangeleerd is - geen garantie voor een rechtvaardige samenleving, aangezien er slimme dieven en sluwe diktators bestaan.

Aan het menselijke denkvermogen zitten inderdaad grenzen. Mensen kunnen bijvoorbeeld de toekomst niet zien, ze kunnen elkaars gedachten niet lezen, en afgezien van dat soort dingen maken ze gewoon allerlei beoordelingsfouten. Stel dat alle mensen anarchisme zouden WILLEN, dan nog is het goed mogelijk dat lang niet alle mensen altijd anarchisties zouden denken en handelen.

Er van uit gaand dat het menselijk vermogen tot inzicht beperkt is lijkt anarchisme me nog steeds ideaal. Zodra iedereen streeft naar anarchisme, naar het-beste-doen-voor-de-aarde, wordt het voor iedereen belangrijk om op bepaalde gebieden naar een zo diep mogelijk inzicht te streven. Er zal op die manier heel wat meer inzicht ontstaan dan er nu bij de meeste mensen is, en de kennis/het inzicht zal een stuk gelijker over de mensen verdeeld liggen; mensen kunnen zich niet meer verschuilen achter hun baas of achter de regering.

KONSENSUS

'Anarchisme', zo zegt een ander argument, 'krijg je alleen voor elkaar als alle mensen het over heel veel, zo niet alle, dingen met elkaar eens worden, en dat is onmogelijk.'

Alle mensen doen pogingen het met een ander/anderen eens te worden. Iedereen die met een ander praat MOET de hoop hebben het ergens over eens te kunnen worden. Iedereen die met een ander samenwerkt MOET het met die ander ergens over eens geworden zijn.

Anarchisme is echter inderdaad alleen maar mogelijk wanneer mensen het verregaand met elkaar eens worden. Een wereld zonder machtsverhoudingen kan

niet bestaan temidden van een wereld MET machtsverhoudingen. Anarchisme en consensus horen bij elkaar, zoals macht en oneensheid/onenigheid bij elkaar horen. In hoeverre het mogelijk is het met elkaar eens te worden zal de praktijk uit moeten wijzen. Als je beseft dat meningen van mensen kunnen veranderen, dat mensen kunnen leren, dat meningen vaak kultuurgebonden zijn en dat culturen kunnen groeien en kunnen samensmelten, dan ziet het er naar uit dat er heel wat mogelijk is. Een voorwaarde is wel dat mensen een grote mate van consensus wenselijk vinden, wat volgens mij te bereiken is zodra het 'wij'-gevoel van mensen zich uitstrekt tot de hele aarde.

HET IDEALE STREVEN

Het gevaar van het schetsen van idealen, is dat mensen glimlachend zeggen: 'mooi verhaaltje', waarna ze overgaan tot de orde van de dag. Dat komt doordat een ideaal, een utopie meestal niet aangeeft hoe ze te bereiken is. Soms lijkt het daar zelfs niet om te gaan. De utopie speelt zich af in een ver verleden of in een verre toekomst of in een ver land of op een onbereikbaar eiland.

Andere utopieën, vaak geen utopieën genoemd maar ideologieën, houden zich juist wel met een strategie bezig, maar die strategieën zijn bijna altijd doel-heiligde-middelen-achtig. Ze vormen dus geen eenheid met de utopie zelf. Dit geldt in het bijzonder voor de ideologieën waarin er van uitgegaan wordt dat een samenleving meer is dan een optelling van individuen. Het idee dat structuren iets zijn, los van individuen, veroorzaakt dat het doel los kan komen te staan van de middelen. Eerst moet de structuur veranderen, redeneert men, dan pas kunnen er 'betere mensen' ontstaan. Omdat de situatie nu niet ideaal is hoeft, aldus deze redenering, de manier waarop je het doel (een WEL ideale samenleving) probeert te verwezenlijken (de strategie) ook niet ideaal te zijn; sterker nog: de strategie KAN niet eens ideaal zijn omdat je in een structuur gevangen zit die niet klopt.

Deze gedachtengang schuift het geluk vooruit. Geluk is alleen mogelijk binnen een maatschappij met andere, betere structuren. Dat idee heeft een remmende werking: de meeste mensen hebben (terecht naar mijn idee) geen zin om zich op te offeren in een sociale revolutie of zichzelf geheel of gedeeltelijk weg te

sijferen voor Het Goede Doel. En waarom zouden ze ook? Is het niet volstrekt onlogies om je idealen alleen te bewaren voor het einddoel en niet voor de weg erheen? Het einddoel lijkt dan een soort alternatieve hemel en de weg erheen een alternatief aards tranendal. Voor anarchisme geldt een ander verhaal. In een anarchistiese gedachtengang ligt de basis voor veranderingen in de individuen zelf. Dat houdt in dat ieder individu op elk moment kan beginnen zichzelf/de wereld te veranderen. Bij een volledig anarchistiese levenshouding in de praktijk beland je al snel op het politieburo (ga maar eens zonder kleren de straat op), maar toch kan je in je dagelijks leven heel wat dingen anders doen, zeker op sociaal en ekologies gebied. En de grenzen die de praktijk soms aangeeft kan je in je denken, in gesprekken met anderen, in artikelen, boeken enzovoort, overschreiden, opheffen. Vanaf het moment dat jij voor anarchisme kiest is de wereld voor een deel anarchisties 'geworden'. Het streven naar een ideaal maakt deel uit van dat ideaal. In die zin is anarchisme geen onbereikbaar hersenspinsel.

KONKLUSIE

Hoewel de kloof tussen het anarchisties ideaal en de huidige situatie in de wereld op het eerste gezicht schrikbarend groot is, valt daaruit niet af te leiden dat zo'n ideaal per definitie onhaalbaar is. Een geheel anarchistiese samenleving is echter alleen mogelijk wanneer alle mensen dat willen. Dat op dit moment weinig mensen zo'n samenleving lijken te willen komt over het algemeen niet doordat men het ideaal niet mooi genoeg vindt (afgezien van degenen die bang zijn dat een ideale samenleving 'saai' is) maar doordat er weinig verwacht wordt van het leervermogen en van de veranderingsgezindheid van mensen. Mijn veronderstelling is dat dit leervermogen, ofwel het vermogen van mensen om te veranderen, onderschat wordt. Wat veranderingsgezindheid betreft: die zal er komen zodra mensen inzien dat hun geluk niet los te koppelen is van de rest van de aarde.

DERTIEN VAAK GEHOORDE WEERSTANDEN TEGEN INDIVIDUELE VERANDERINGEN

DOOR RYMKE

Wereldverandering is niet mogelijk zonder een verandering in het denken en doen van individuen. Hoe logies die veronderstelling ook lijkt, blijktbaar is deze voor de meeste mensen tot nu toe niet erg aantrekkelijk. Is dat een kwestie van luiheid, of zijn mensen oprecht van mening dat er (eerst) andere dingen zullen moeten gebeuren? Hoe komt het toch dat deze 'strategie' om je op individuen te richten in plaats van op de grote boosdoeners/ters (fabrieken, bedrijven en overheid) zo'n enorme weerstand oproept? Wellicht roept deze op individuen en argumenten gerichte denkwijze associaties op met de slogan: 'verander de wereld, begin bij jezelf', een leus van jaren geleden, die op een zeer slappe, apolitieke manier uitgelegd kan worden: 'zoek de fout bij jezelf in plaats van bij de buitenwereld', of: 'zorg eerst maar eens dat je zelf volmaakt bent, daarna heb je pas recht van spreken over de buitenwereld!'. De leus werd/wordt inderdaad vaak gebezigd door mensen die niet zagen/zien dat er politieke strijd gevoerd moest worden, die niet zagen/zien dat kapitalisme, seksisme, racisme, onderdrukking van dieren, natuurverpesting, dat al die dingen in deze maatschappij verweven zitten. Mensen die van dat apolitieke niets moeten hebben leggen het aksent echter vaak geheel andersom, die denken alleen in termen van Het Systeem, die lijken niet te zien hoe allerlei patronen (machtsbelustheid, vooroordelen, vanzelfsprekendheden) verinnerlijkt zijn, ook bij mensen in de zogeheten linkse beweging. Hieronder een aantal weerstanden/argumenten tegen individuele verandering.

1 HET OPOFFERINGSARGUMENT. Bepaalde gedragsveranderingen (bijvoorbeeld milieubewust gedrag) zouden slechts nadelig voor jezelf zijn: 'Zolang al die andere mensen ook lekker auto blijven rijden (dieren eten, op wintersport gaan, enzovoort) ga ik mezelf niet opofferen door de auto (het vlees, de wintersport) te boikotten.' Dit argument suggereert dat je er persoonlijk op achteruit zou gaan als je de auto uit je leven

bant. Dit hoeft helemaal niet zo te zijn. Gedragsveranderingen kunnen juist een enorme opluchting veroorzaken. Het maken van een duidelijke keus (zoals de auto boikotten) voelt uitstekend, mits je er helemaal achter staat. Naar konsekventheid streven, zelf zoveel mogelijk leven zoals je zou willen dat iedereen leefde geeft een prettig gevoel, en alleen daarom al, los van het effect naar buiten toe, vind ik het de moeite waard. Maar dit is zeker niet het enige effect.

2 HET BEPERKTE-ENERGIE-ARGUMENT. Mensen denken vaak dat het veranderen van hun eigen gedrag zoveel energie zal kosten dat er geen energie meer over is voor aktievoeren en het anderszins beïnvloeden van de buitenwereld. Het lijkt op die manier een kwestie van òf òf, en de voorkeur van veel politiek aktieve mensen gaat daarbij uit naar het reageren op de buitenwereld. Ik denk dat het veranderen van je eigen gedrag (of het nou om roken, autorijden, hetero-eenzijdigheid, natuurverpesting, seksisme, racisme of dieronvriendelijkheid gaat) een kwestie is van zeer krities nadenken en bereid zijn om alles op losse schroeven te zetten, een kwestie dus van filosoferen. De energie die je daar in stopt zal als resultaat hebben dat je ook over de buitenwereld en het veranderen daarvan nagedacht hebt. Zelf veranderen en de wereld veranderen zijn twee handen op één buik.

3 HET DRUPPEL-OP-DE-GLOEIENDE-PLAAT-ARGUMENT. 'Wat helpt dat nou om in je eentje je gedrag te veranderen. Zolang de grote meerderheid doorgaat met vervuilen enzo, blijven individuele veranderingen gerommel in de marge.' Een vreemde redenering eigenlijk. Een druppel op een gloeiende plaat maakt de plaat koeler, dat kan niet anders. Wie zal zeggen dat niet net jouw druppel de doorslag geeft? Een heel dik boek bestaat uit betrekkelijk dunne bladzijdes, maar zou het geen belangrijk effect hebben als je een van die bladzijdes groen zou kleuren? Reken maar dat het opvalt als je het boek doorbladert en je komt die groene bladzijde tegen. Afwijkende ideeën en bijbehorend gedrag vallen op, en dat niet alleen. Ze roepen ook vragen op; achter dingen die eerst als vanzelfsprekend ervaren werden komen ineens vraagtekens te staan. Vraagtekens zijn een prikkel tot nadenken. Afwijkend gedrag kan aanstekelijk werken en roept minstens discussie op.

4 HET ISOLEMENTARGUMENT. Een ander argument

tegen eigen gedrag veranderen is angst om in een isolement terecht te komen. Het vreemde effect van dit argument is dat er enorme aantallen mensen kunnen zijn (die elkaar bij wijze van spreken onderling nog kennen ook), die allemaal hun gedrag NIET willen/durven wijzigen uit angst alleen te komen te staan. Los van deze absurde situatie kan je je afvragen wanneer je je prettiger voelt: levend met de grootst mogelijke diepgang of minder diep gravend met het gevoel dat er een grote groep is waar je bij hoort. (Je hoort dan immers minder bij jezelf.)

Mijn ervaring is overigens dat je helemaal niet in een isolement terecht hoeft te komen als je levenswijze verandert. Integendeel. Je raakt door afwijkend gedrag als je er voor open staat gemakkelijk met heel verschillende mensen in gesprek. Er liggen, juist door je afwijkend gedrag, altijd genoeg onderwerpen om intensief over te praten.

5 HET ANTI-AFWIJK-ARGUMENT. Hiermee kom ik op een volgend argument tegen het veranderen van eigen gedrag (eigenlijk meer een remming dan een argument): angst om op te vallen. Afwijkend gedrag valt inderdaad op, net als die groene bladzijde. Dat veroorzaakt dat je invloed hebt, dat je met veel mensen gespreksstof te over hebt, maar het kan ook veroorzaken dat je kritiek krijgt, dat sommigen je ontwijken, het kan zelfs veroorzaken dat je uitgelachen wordt. Het enige antwoord dat ik op dit 'argument' heb is: heb er schijt aan wat anderen van je vinden zolang die anderen niet met argumenten komen. Komen ze met argumenten, ga daar dan op in.

6 HET ANTI-BRAAF-ARGUMENT. Een variant van het voorgaande argument is de angst om braaf gevonden te worden. Mensen die 'gewetensvol'/konsekwent handelen worden zouden braaf, dus 'aangepast' zijn. Een enorm misverstand natuurlijk. Braaf is immers een vorm van onzelfstandigheid, terwijl de stap om je eigen levensstijl te veranderen, zodanig dat je manier van leven overeenkomt met je ideeën over hoe de wereld zou moeten zijn, juist zeer zelfstandig is. Braafheid komt binnen links gelukkig minder voor dan er buiten, maar graag zou ik de andere vorm van onzelfstandigheid: 'faarbheid' (presies dat doen wat tegen het gangbare in gaat, enkel en alleen omdat het tegen het gangbare in gaat), eveneens zien verdwijnen. Faarbheid is een ondoordachte reactie op autoriteit, terwijl het

streven naar konsekvent handelen (en dat idee uitdragen) een doordachte reactie is.

Gek dat het braafheidsargument wel vaak bij dingen als biologies eten en het boikotten van alcohol en rookwaren om de hoek komt kijken, en niet bij het boikotten van produkten uit Israël of bij totaal-weigeren. Er wordt vaak een vreemde scheiding gemaakt tussen 'zacht' en 'heftig', waarbij er over 'zacht' nogal spottend gedaan wordt en 'heftig' op een voetstuk belandt. Heldendromen?

7 HET ANTI-NORMEREN-ARGUMENT. Veel mensen zijn als de dood voor het hebben van een duidelijke mening over het gedrag van hun medemensen, zolang die niet in een of ander erkend vijandsbeeldhokje passen. Ze komen dan onmiddellijk aan met zeer liberale redeneringen in de trant van: 'je moet een ander niets opleggen', 'dat is hun eigen zaak'; de angst voor zwaaiende wijsvingertjes is zeer groot. Terwijl duidelijk je mening zeggen natuurlijk iets heel anders is dan een ander iets opleggen, en het nogal wiedus is dat mensen verantwoordelijk zijn voor hun eigen beslissingen.

Ik vermoed dan ook dat die angst van velen om normerend te zijn te maken heeft met de wens om zelf met rust gelaten te worden, om niet al te krities bekeken te worden.

8 HET STRUKTUURARGUMENT. Een wat verder strekkend argument is het volgende: 'het heeft geen zin om individuele veranderingen na te streven, dat verandert de maatschappij niet wezenlijk; de structuren moeten veranderen.' Achter deze uitspraak zit de veronderstelling dat structuren meer zijn dan een optelling van het gedrag van individuen. Structuren zouden een bepaald soort krachten vormen, buiten het handelen van individuele mensen om.

Het woord structuur kan van alles betekenen, maar het slaat altijd op een geheel. De vraag is of dat geheel meer is dan de som van de delen. Structuren kan je ongeveer overal in zien. Structuren in het zand doordat wind en zee er gespeeld hebben. Een structuur in een schilderij. Een structuur in de zin van een spoorwegnet. Een structuur in de zin van een aantal afspraken tussen individuen.

Stel dat het inderdaad zo zou zijn dat een structuur meer is dan de som van de delen, dus dat een maatschappijstructuur meer is dan de optelling van de ideeën en handelingen van alle individuen die van die

maatschappij deel uitmaken. Dan zouden die structuren onafhankelijk van mensen bestaan, en ze zouden dus niet door mensen te beïnvloeden of te veranderen zijn. Dan zouden alle mensen kunnen veranderen zonder dat die maatschappij wezenlijk veranderde. Dat lijkt mij absurd. Als alle mensen zouden zijn veranderd lijkt mij, dan zou blijken dat er helemaal geen zelfstandige structuur bestond, zoals er ook geen boek meer is als je alle blaadjes eruit gescheurd hebt. En zoals er geen oorlog kan zijn als geen mens eraan meedoet. En zodra iedereen het leger zou boikotten zou er onmogelijk sprake van een leger kunnen zijn, ook al lijkt dat leger op dit moment een vast onderdeel van de zogenaamde structuur van deze maatschappij.

Zoals de ingewikkeldste figuren in het zand toch uit alleen maar zandkorreltjes bestaan zo bestaat zelfs de ingewikkeldste maatschappij slechts uit individuen. Als je geschiedenisboeken leest of boeken over sociale bewegingen dan kan je de indruk krijgen dat structuren (afspraken en/of machtsverhoudingen tussen mensen) een leven op zichzelf leiden, en dat ze een bepalende invloed op individuen uitoefenen. Ga je echter met een 'vergrootglas' kijken dan zie je dat alles te verklaren is uit de optelling van de gedragingen van individuen.

Alles in de wereld (voorzover het de cultuur, het door mensen vormgegevene betreft, niet de natuur) hangt af van wat individuen denken, willen en doen. Een samenleving bestaat uit individuen die elkaar al dan niet vaak beïnvloeden of achternalopen, die al dan niet aan modes meedoen, die al dan niet deel uitmaken van de gangbare cultuur/gewoontes van hun streek en hun tijd.

Revolutie, golf, mode, gangbare cultuur, ze zijn niet onontkoombaar. Er zijn mensen die elkaar aansteken, maar er zijn er ook meestal die niet met de mode of golf of cultuur mee willen doen. Al is er maar 1 keer 1 individu dat niet meedoet, deze persoon ontzenuwt dan toch het hele idee van onontkoombaarheid, van het idee van de structuren als zelfstandige krachten.

Individuele veranderingen zijn de enige veranderingen waarbij dingen niet van bovenaf opgelegd worden. Andere manieren om de wereld te veranderen (via democratie, diktatuur of harde akties) komen neer op dwang.

9 HET KOLLEKTIEVE-STRIJD-ARGUMENT. Argumenten zouden niet genoeg zijn om de wereld te verande-

ren; pas door het voeren van kollektieve strijd kan je dat bewerkstelligen. Tegen autobezittersters zeggen: 'auto's vervuilen het milieu' werkt volgens deze mensen niet; er zouden akties gevoerd moeten gaan worden tegen autofabrieken. Tegen dat laatste heb ik in het geheel geen bezwaar, integendeel, maar wat je met zulke akties bereikt is niet iets buiten individuen om. Een fabriek verandert zijn beleid niet direkt onder druk van de akties, maar indirekt: ze zijn bang dat de klanten (individuen!) wegblijven doordat het imago geschaad is. Met andere woorden, akties tegen bedrijven zijn niet meer (en niet minder!) dan een zeer indringende voorlichtingskampagne, gericht op individuele konsumenten. Produkten kunnen uitsluitend en alleen gepusht worden als de individuen daar open voor staan. Binnen links wordt nog steeds erg veel en erg graag aan vijandsdenken gedaan; de produsenten worden steevast als grote booswichten beschouwd, de konsumenten als om de tuin geleide zieligerds, terwijl ik denk dat beide kategoriën vaak een al dan niet vriendelijke schop onder hun kont nodig hebben.

10 HET MISVERSTAND MACHT. Het benaderen van individuen via argumenten komt in veel diskussies tegenover het aanpakken van 'het systeem' of 'de structuren' (overheid, bedrijfsleven) via machtsvorming te staan. 'Machtsvorming is toch nodig?' Naar mijn idee een heel onanarchisties argument, maar wel veel gehoord binnen links, ook in anarchistiese kringen. Ik denk dat machtsvorming averechts werkt, maar dat heeft minstens ten dele te maken met mijn invulling van het woord macht. Macht betekent volgens mij altijd macht óver, en valt dus samen met overheersing en dwang. Voor sommige anarchisten is 'macht' niet in elk geval een vies woord. Wel in het geval van de macht van de direkties van bedrijven, maar niet in het geval van de macht van het volk. Maar 'het volk' is toch iedereen; over wie of wat zou 'het volk' dan macht moeten uitoefenen? Ik vind 'de macht van het volk' een beangstigend idee; het klinkt teveel als: 'de macht van de meerderheid', want zodra echt iedereen het met elkaar eens is hoeft je het woord macht niet meer te gebruiken, dan is er sprake van eensgezindheid, van konsensus. Het kan zijn dat er door de mensen die dit zeggen met het woord macht slechts 'invloed' bedoeld wordt; dan heb ik geen bezwaar (behalve dat ik het een nogal verwarrend woordgebruik vind) want in dat

geval gaat het gewoon weer over argumenten. Argumenten zijn volgens mij voldoende en het enige middel om mensen tot (blijvende) verandering aan te zetten. Zodra mensen echt overtuigd zijn van iets zullen ze er ook naar handelen. Zolang mensen inkonsekvent handelen zijn ze het blijkbaar nog niet helemaal eens met zichzelf, en zijn er dus nog meer of andersoortige argumenten nodig. Ook als mensen zeggen: 'verstandelijk ben ik het er wel mee eens, maar gevoelsmatig niet', betekent dat dat ze hun ideeën nog niet op een rijtje hebben. (Gevoelens kan je zien als korte samenvattingen van (eerdere) gedachten, ze zijn zeer belangrijk, maar niet heilig.)

Niet dat het allemaal zo gemakkelijk is. Goede argumenten zijn weliswaar voldoende om de wereld te veranderen, maar... je moet dan ook echt zorgen de juiste argumenten te hebben. Dat wil zeggen: je moet in staat zijn bij ieder individu de juiste snaar te raken. Iedereen heeft een opvoeding achter zich waarin allerlei hardnekkige lastige, gemakzuchtige, vervelende, onderdrukkende ideeën 'binnengeslopen' zijn, zoals 'geen zin hebben om te veranderen', en 'egocentrisme', waardoor mensen bijvoorbeeld stug doorgaan in auto's te rijden, ook al weten ze best dat ze daarmee het broeikas effect bevorderen.

II HET GEEN-ERKENDE-ONDERDRUKTE-GROEP-ARGUMENT. Links lijkt altijd gericht te zijn op groepen: pas zodra ze ergens de status 'groepsonderdrukking, verweven in de structuur van deze maatschappij' aan kunnen geven wordt het een serieus onderwerp. Links heeft meer moeite met veranderingsgezindheid naarmate het pijnlijker is de 'vijand' aan te

wijzen. 'De kapitalisten,' dat lag natuurlijk makkelijk, 'de witten', dat lag (ligt?) een stuk minder makkelijk, en 'de mannen' lag/licht ook nogal moeilijk. Bij specisisme (onderdrukking van andere diersoorten) en milieuverpesting ligt het helemaal pijnlijk: bijna alle mensen doen er (nog) aan mee. Grootscheepse mentaliteitsverandering is dus hard nodig, bij zowat alle mensen, ook binnen links! Hoeveel linkse mensen rijden er auto; is dat zoveel minder dan bij 'midden' en rechts?

12 HET MISVERSTAND INDIVIDU. Een 'strategie' gericht op individuen in plaats van op groepen of structuren is als het goed is een 'strategie' gericht op alle individuen. Vaak wordt bij het woord 'individu' vergeten dat ook de overheid/de staat uit individuen bestaat, en dat ook topfiguren uit het bedrijfsleven individuen zijn. Niet alle individuen zijn gelijk, in feite is elk individu anders dan alle anderen, zowel kwa positie als kwa geschiedenis. Dat maakt de individu-gerichte benadering er niet eenvoudiger op, maar het maakt ook dat een andere methode in elk geval de plank al dan niet volledig mislaat.

13 HET TIJD-TEKORT-ARGUMENT. Er zijn ook mensen die vinden dat de wereld veranderen via individuele veranderingen ideaal is, maar dat daarvoor niet genoeg tijd is; voor de ideale toestand er kan zijn, zal de wereld al ten onder zijn gegaan aan milieuvervuiling, oorlog of andere ellende. Inderdaad lijkt de manier van individuele verandering vaak een moeizame en uiterst langzame weg. De vraag is alleen of er een alternatief is. De wegen die sneller en doeltreffender lijken komen steeds neer op het gebruik van macht, van dwang, van geweld.

Ze veroorzaken daardoor slechts oppervlakkige veranderingen. Dwang kan de daden misschien wel maar de gedachten en wensen van mensen niet veranderen. De enige manier waarop een ideale samenleving kan worden gebouwd is een hele grondige: pas als iedereen zelf nadenkt en zelf beslist welk gedrag het beste is EN als iedereen het over die dingen met elkaar eens wil worden, kan er iets stevigs ontstaan. Zoiets lijkt misschien vanuit nu gezien een eindeloze toestand, maar waarom zou dat zo blijven? Is het ooit op grote schaal geprobeerd om een beweging op gang te krijgen van mensen die op een dergelijke dwangloze, anarchistiese manier leven? Meteen komt dan de vraag natuurlijk hoe je het voor mekaar krijgt om deze manier van wereldverandering op grote schaal ingang te doen vinden. Als je mensen niet dwingt zal je moeten wachten tot ze gaan WILLEN veranderen. Maar je hoeft daar natuurlijk niet passief op te gaan zitten wachten. Je kan vraagtekens plaatsen bij vanzelfsprekendheden. Je kan mensen prikkelen om antwoorden op die vragen te gaan zoeken. En je kan mensen prikkelen om stappen te gaan zetten. En je kan mensen prikkelen om andere mensen te gaan prikkelen. Akties, demonstraties, manifestaties, al die dingen zijn zinvol zijn voorzover ze mensen stimuleren om na te denken, meer mee te gaan voelen, hun horizon te verleggen, hun doen en laten te veranderen. Akties die gericht zijn op machtsvorming, op dwang, die zijn wat mij betreft onanarchisties, en zullen nooit een mooie wereld dichterbij brengen. Hoed je voor links autoritairisme!

Strategieën beschrijven wegen van a naar b. Ze vereisen kennis van a, gedachten over b. Strategie is krijgskunde, veronderstelt strijd.

A is gegeven; de bestaande werkelijkheid die door de anarchist niet aanvaard wordt. Niet als geheel, niet werkelijk in delen.

B is gegeven: de verhoopte, beschreven en soms gedroomde werkelijkheid die daarom niet minder werkelijk is.

A is de samenleving volgens westers model, de geïdealiseerde wolvenmaatschappij van het recht van de sterkste. Versierd met een rookgordijn van namen: kapitalistisch, democratisch, postmodernistisch...

B is de samenleving volgens het beginsel van de anarchie, de ideale maatschappij van vrijwillig samenwerkende, gelijkwaardige en vrije mensen. Waar niet de wolf neerligt naast het lam, maar waar geen wolven en lammeren meer bestaan.

Strijd is onvermijdelijk omdat de krachten die a in stand houden en de krachten die b tot stand willen brengen elkaar uitsluiten zoals a en b elkaar uitsluiten.

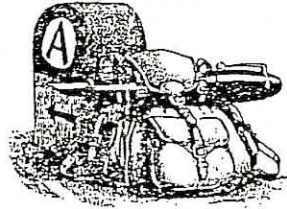
Er is een ontwikkeling mogelijk van a naar b maar die ontwikkeling is niet vanzelfsprekend en de uitkomst ligt evenmin bij voorbaat vast. De evolutie van a naar b wordt bepaald door de vrije keuzes en het vrije handelen van bewuste mensen.

Het is mogelijk dat anarchie de wereld vorm zal geven en het is even goed niet mogelijk. Het doel is duidelijk, de weg er naar toe veel minder en duidelijkheid over die weg is de voorwaarde om het doel te bereiken.

Strijd is daarbij essentieel en totaal omdat het de strijd is van het ene mensbeeld tegen het andere. Maar een amorfe vijand en een te gehaast ideaal zijn slechte raadgevers en beide even ontmoedigend en daarom moet de vijand geanalyseerd worden en het ideaal dichterbij gehaald zodat beide gehanteerd kunnen worden.

De obstakels op de weg van a naar b moeten zo zorgvuldig mogelijk benoemd worden. De middelen om ze te lijf te gaan moeten benoemd worden en gekozen en toegesneden op de mens die ze gebruikt.

De arrogantie van de macht kan bestreden worden door de kracht van de anarchie wanneer die kracht door de keuze van rationele strategieën wordt vrijgemaakt.

OVER STRATEGIEËN DOOR ROGER

Doorheen de geschiedenis kan onderkend worden dat menselijke samenlevingsvormen zich ontwikkelen volgens een autoritair of volgens een libertair concept. De frekwentie van het bestaan van autoritaire vormen is daarbij veel groter. Autoritaire samenlevingen zijn per definitie waarschijnlijk veel minder kompleks dan libertaire omdat zij zich slechts bezighouden met het lot van enkele individuen, de machtigen, terwijl de doelstelling van de libertaire samenleving juist de ontwikkeling van elk individu zal zijn.

Het autoritaire en het libertaire concept bestaan in deze wereld gelijktijdig en naast elkaar als de twee lijnen van een dubbele spoorweg. De vergelijking doortrekkend kan gesteld worden dat beide lijnen nooit kunnen samenvallen. Ook na wederzijds contact middels een wissel bijvoorbeeld, gaat elke lijn weer de eigen weg. Soms komt het voor dat er na een wissel wordt overgegaan op enkel spoor. Tot op heden was het dan steeds de autoritaire lijn die doorging.

Zowel de autoritaire als de libertaire samenleving maken gebruik van een in meerdere of mindere mate bewuste en geëxpliciteerde strategie die te maken heeft met aspecten van:

- stabilisering,
- ontwikkeling,
- verandering en
- overleving.

Een strategie beschrijft in feite een weg van a naar b, waarbij a de werkelijkheid is van dit moment en b het verhoopte, mogelijk voorlopige, einddoel. De term als zodanig is afkomstig uit de krijgskunde en veronderstelt strijd. Het is niet waarschijnlijk dat het vervangen van deze term door een andere, bijvoorbeeld vanuit pacifistische motieven, ook de inhoud van het begrip zal veranderen. Daarom lijkt een discussie over het begrip strijd zelf en de inhoud daarvan meer de voorkeur te verdienen.

Stabilisering:

Een samenleving die een bepaalde vormgeving en een bepaald nivo heeft bereikt, zal in eerste instantie waarschijnlijk proberen zich op dat nivo te handhaven. Zowel het autoritaire als het libertaire concept zullen daarvoor plaats inruimen, zij het waarschijnlijk met andere bedoelingen en zeker met andere methodes. In de autoritaire samenleving zullen zich nu waarschijnlijk machtsposities gaan consolideren zoals dat heet terwijl potentiële tegenstanders worden opgespoord en mogelijk ook al uitgeschakeld. In de libertaire samenleving zal nu waarschijnlijk plaats worden ingeruimd voor bezinning op de verworvenheden en vertaling daarvan naar elk individu afzon-

derlijk. Plus daarbij een bestudering van de gevolgen die het bereiken van dit stadium voor de gemeenschap kan hebben.

Ontwikkeling:

Ook al zal het in eerste instantie waarschijnlijk enige tijd duren voordat de bevrediging van de stabiliseringsfase genoeg ruimte biedt aan het op gang brengen van nieuwe ontwikkelingen, dat moment komt in beide concepties. Het tempo waarin deze ontwikkelingen tot stand worden gebracht, zal echter in de autoritaire samenleving aanzienlijk hoger liggen dan in de libertaire. Bij deze laatste heeft alles waarschijnlijk een veel procesmatiger karakter en zal de eigenheid van ieder individu worden meegenomen.

Verandering:

Dit aspect van de strategie richt de autoritaire en de libertaire samenleving in feit op elkaar. Ware het onmogelijk dat beide vormen ooit met elkaar in aanraking zouden komen, dan zou een veranderingsstrategie "naar buiten" geen zin hebben. Maar zij delen tijd en plaats en beïnvloeden elkaar daarom voortdurend. De wijze van beïnvloeding is echter even verschillend als de samenlevingen zelf zijn.

Overleving:

Uit de vergelijking met de dubbele spoorbaan volgt al dat de ene samenlevingsvorm de andere zal willen beïnvloeden totdat die andere tenminste opgaat in een gezamenlijk einddoel. Maar de onverenigbaarheid van beide modellen sluit dat gezamenlijk einddoel uit en dus zal er, bij beïnvloeding door de een, sprake zijn van verzet bij de ander. Verzet dat alles te maken heeft met het overleven van de samenleving als zodanig.

Een feitelijk naast elkaar bestaan van beide samenlevingen in materiële zin zal waarschijnlijk tevergeefs gezocht worden. Op het nivo van de ideeën ligt dat echter anders. Op dat vlak openbaart zich ook de keuzevrijheid van de mens die in staat is vrij tussen beide concepten te kiezen. Maar... de ene keuze sluit de andere uit. En iedere keuze heeft zo eigen consequenties die alles te maken hebben met het wezen van iedere samenlevingsvorm. Een autoritaire samenleving waarbij de ene mens de gedragsalternatieven van de andere bepaalt, houdt altijd het streven naar macht in. In de libertaire daarentegen, gebaseerd op vrijheid van het individu en op vrijwillige samenwerking, is respect voor de eigen persoonlijkheid en dus ook voor die van de ander, onontbeerlijk. Waarmee de autoritaire mens dus waarschijnlijk een ander wezen is dan de libertaire.

Geen koëxistentie dus maar wat dan, er nog steeds van uitgaande dat beide concepten elkaar willen beïnvloeden en misschien zelfs meer dan dat? Strijd? Misschien niet in eerste instantie vanwege de libertaire samenleving wier ontwikkelingsstrategie er bepaald anders uit ziet. Wel vanwege het autoritaire concept dat immers ook wat haar ontwikkelingsstrategiebetreft logischerwijze op overheersen gericht is. Daarmee openbaart zich voor de libertaire samenleving een levensgroot probleem. Het proces van wederzijdse beïnvloeding dat zij, op basis van wederzijds respect, op gang wil brengen, veronderstelt als minimum voorwaarde een wederzijdse minimale bereidheid om aan dat proces deel te nemen. Maar die voor-

waarde wordt niet vervuld, in tegendeel zelfs: tenminste een partij is uit op likwidatie van de ander en mogelijk zijn ze dat beide. Op dat punt treedt, waarschijnlijk automatisch, ieders overlevingsstrategie in werking. Wat dan volgt, hangt af van de aard van die strategie.

Voor de libertaire samenleving is het nu ontstane probleem waarschijnlijk in eerste aanleg ethisch van aard. De methode die tot dan toe steeds werd toegepast en die terecht uitging van respect voor de ander, ook bij verschillende opvattingen en handelwijze, bereikt een grens omdat dit respect wederzijds respect veronderstelt. In plaats daarvan worden mogelijk zowel individu als samenleving in hun bestaan zelf bedreigd. Het formuleren van een overlevingsstrategie is hier dus meer dan aan de orde.

Tot besluit:

De kracht van de anarchie ligt in de intelligentie, de creativiteit en de energie van het vrije individu en in de vrijwillige samenwerkingsverhoudingen die individuen eventueel aangaan. Die kracht kan het tegen de arrogantie van de macht opnemen. Maar of daarbij in alle situaties uitsluitend mag worden vertrouwd op de kracht van argumenten kan worden betwijfeld. Om een anarchistische wereld te kunnen maken, zal de anarchistische mens in die hoedanigheid in eerste instantie moeten overleven. De bedreiging van het fascisme is genoegzaam bekend en er zal toch wel niemand zijn die meent het fascisme met argumenten te kunnen overtuigen? Maar er zijn andere bedreigingen ook, dat heeft met vijanddenken niet zoveel te maken. Een goede, hernieuwde discussie over begrippen als strijd en verzet, uitgaande van een realistische maatschappij-analyse kan hier mogelijk helderheid brengen. En zou een goede overlevingsstrategie geen middel zijn tegen de voortdurende uitdunning van de anarchistische kringen?

"wie strijdt om een eigen bestaan
wil vallen of staan waar hij streed."
(H. Marsman)

DE PARADOX VAN DE ANARCHISTISCHE STRIJD

DOOR DIANA

"Strategieën beschrijven wegen van a naar b. Ze vereisen kennis van a, gedachten over b. Strategie is krijgskunde, veronderstelt strijd."

Zo begon Roger zijn tekst op pagina 2 van de LAS-nieuwsbrief no. 18. "A", zo ging hij verder, "is gegeven: de bestaande werkelijkheid die door de anarchist niet aanvaard wordt." "B is gegeven: de verhoopde, beschreven en soms gedroomde werkelijkheid die daarom niet minder werkelijk is." Verder in zijn tekst betoogt hij dat strijd essentieel is om

de bestaande werkelijkheid van a om te vormen in die van b. Dit lezende kreeg ik iets over me van "dat klopt niet". Something is rotten. In het navolgende wil ik een poging doen om te onderbouwen waarom ik denk dat een dergelijke stellingname gedoemd is de "weg tot succes" af te sluiten. Strijd om een anarchistische samenleving is wat mij betreft een contradictio in terminis, een tegenstelling in zichzelf.

Voor mij betekent anarchisme op de eerste plaats respect voor iedereen en een aanvaarding van het universele potentieel tot vrije keuze van de mens. In potentie, in aanleg is ieder mens in staat om het maken van eigen keuzes als vaardigheid te ontwikkelen. Het maken van eigen keuzes zie ik daarbij uitdrukkelijk als vaardigheid, als iets wat geleerd moet worden. De mens wordt afhankelijk geboren en groeit, al lerende, naar zelfstandigheid toe. Als alles goed gaat. Want in de huidige maatschappij, in de huidige wereld die zo complex is dat we met duizenden draden verweven zijn met wat er om ons heen gebeurt is het bereiken van zelfstandigheid eerder uitzondering dan regel. Dat is niet voor niets zo. Nog even los van of ik het er mee eens ben of niet, deze onzelfstandigheid heeft een functie. Zolang er mensen zijn die onzelfstandig zijn, zijn er andere mensen die voor hun bestaan noodzakelijk zijn. Middels onzelfstandigheid kennen mensen zichzelf en anderen een functie toe, kennen mensen zichzelf en anderen een reden voor bestaan toe. Behalve de reden van bestaan is de afhankelijkheid van de ander ook een verzekering van het eigen voortbestaan. Immers de afhankelijke ander heeft baat bij het voortbestaan van degenen van wie hij afhankelijk is. In die zin beschermt afhankelijkheid voor bedreiging van buitenaf. Je hoeft je strijd immers niet alleen te strijden, je weet je gesteund door degenen die afhankelijk van je zijn. Onzelfstandigheid, afhankelijkheid als reden tot leven en als bescherming van leven. Vanuit dat oogpunt bezien is het dus aantrekkelijk om onze naasten en onze nakomelingen niet geheel op te voeden als zelfstandige, onafhankelijke wezens. Het verzekert ons eigen voortbestaan.

Dat de mens een sociaal wezen is zal niemand me afstrijden. Juist omdat de mens een sociaal wezen is kan hij ook op basis van rationele overwegingen tot de conclusie komen dat bescherming en respect van het zelf vraagt om bescherming van en respect voor de ander. Mag je immers van een ander vragen wat jezelf niet bereid bent te bieden? Op rationele gronden denk ik van niet. Een dergelijke rationele keuze is stabielere dan een emotionele "keuze" zoals die hierboven beschreven staat. Het is een keuze vanuit de eigen zekerheid in plaats vanuit de eigen onzekerheid. Het is deze rationele keuze die naar mijn idee een van de grondslagen is van het anarchisme. Bescherming van en respect voor de ander op rationele gronden betekent naar mijn idee: bescherming van de ander ook al is hij het niet met mij eens, respect voor de ander ook al is hij

anders, denkt hij anders, doet hij anders dan ik. Vanuit puur pragmatische redenen is het individu daarbij genooddaakt om het eigen leven daarbij ten alle tijden voorop te zetten. Wie immers blijft er over om de ander te beschermen of te respecteren als het eigen leven er niet meer is? Wat kan je bieden in een relatie, als je jezelf niet meer te bieden hebt? Bescherming van en respect voor de ander op rationele gronden betekent dat men de ander niet zo maar zonder meer als vijand beziet. Ook niet als hij anders denkt, doet of handelt. Het is niet zo'n grote verdienste om diegene die "hetzelfde is" als ik in bescherming te nemen, ik doe dan toch eigenlijk niet meer dan mezelf in bescherming nemen. Dit is een "emotioneel" in bescherming nemen en respecteren. Het rationele respect en bescherming bieden, uit zich in hetgeen ik doe met en voor diegene die werkelijk anders is dan ik.

Een dergelijke levenshouding vraagt dat we afzien van een vijandsbeeld. Vijandsbeelden scheiden. Verdelen de wereld in Wij en Zij. Anarchisme is niet bedoeld om te scheiden maar om te binden. Mensen die praten over "kapitalisten, neo-nazisme, anarchisten, rooien, linksen, rechtsen .... etcetera" zijn bezig te scheiden. Het menselijk brein kan niet anders functioneren dan door te onderscheiden, zo ordenen wij de wereld die zich aan ons voordoet. Maar er bestaat naar mijn idee een groot verschil tussen onderscheidingen maken omwille van een denkmodel wat de legitimatie vormt van je eigen handelen en het maken van onderscheidingen om jouw handelen aan anderen op te dringen. Ook die ander heeft recht op het maken van zijn eigen denkmodel als legitimatie van zijn handelen. Al bevalt zijn katholieke, of islamitische of kapitalistische denkmodel mij niet.

Vanuit het anarchisme is het enige wat je kunt doen: het denkmodel van jezelf en de ander ter discussie stellen om op basis van een dergelijke discussie te komen tot een meer adequaat denkmodel voor jouw leven en dat van de ander. Strijd veronderstelt afkeur van het denkmodel van de ander. Strijd betekent verwaarlozing van het respect voor de ander. Strijd betekent de ander vertellen: ik ben tegen jouw denkbeelden. Voor diegenen wier denkbeelden op emotie gebaseerd zijn is dat hetzelfde als zeggen: ik ben tegen jou! Strijd roept strijd op!

Strijd is niet de weg. Anarchisme is de weg. Er is geen doel. Het doel ligt open juist omdat respect voor de ander voorwaarde is. Respect roept respect op. Al wie een wereld voorstaat die op respect gebaseerd is zou de hand in eigen boezem moeten steken. Als het zich anarchist noemende medemensen al niet lukt om op een respectvolle manier om te gaan met degenen met andere wereld- en mensbeelden, hoe kunnen, mogen, we het dan verwachten van degenen die daar (nog) niet de waarde van inzien.

"Naïef", zal dit genoemd worden. Je moet immers stelling nemen. Nu ja, punt 1: ik moet niks, punt 2: ik neem stelling. Maar ik neem stelling voor mezelf, niet tegen de ander.

De ander mag ook !

De obstakels op de weg van nu naar mijn idealen liggen op de eerste plaats in mijzelf. Een wereld die gelijkenis vertoont met mijn idealen kan niet tot stand komen doordat ik de ander bestrijd, juist strijd is in mijn idealen uitgesloten. Dat wil overigens niet zeggen dat ik geen ideeën heb over hoe ik mijn idealen uit kan dragen.

Mijn idealen aan een ander kenbaar maken, mijn eigen mens- en wereldbeeld ter discussie stellen vraagt op de eerste plaats de vaardigheid om in contact te treden met de ander, de vaardigheid om vrije communicatie op te bouwen. Vrij communiceren is niet: de ander volpompen met informatie, vrij communiceren is ook niet: de ander overschreeuwen en/of beschuldigen. Vrij communiceren is de ander in zijn waarde kunnen laten en toch vertellen wat je te vertellen hebt. Vrij communiceren is op de eerste plaats assertiviteit; zeggen wat je te zeggen hebt met respect voor de ander en voor jezelf. Vrij communiceren is ook: het slechten van communicatiebarrières. Tussen werkelijk begrip voor elkaar ligt vaak een muur van vooroordelen, vijandigheden, angst, onzekerheid, taalproblemen en ga zo maar door. Er zijn manieren om dergelijke muren te doorbreken. Ook het kunnen opbouwen van vrije communicatie is als vaardigheid te leren. Het is echter alleen te leren als de grondhouding van respect voor de ander en zichzelf aanwezig is en als men bereid is te onderkennen dat zowel het zelf als de ander de werkelijkheid in een "gefilterde" versie (door de eigen bril) waarnemen. Ook ik kan het verkeerd zien.

Ik wil niet op weg naar anarchisme.

Ik wil anarchisme als weg.

Ik wil geen strategie voor anarchisme, geen werkwijze om het te bereiken.

Ik wil anarchisme als werkwijze.

Vrij communiceren vraagt van mij dat ik een diagnose kan stellen in de zin van: "wij praten langs elkaar heen, wij begrijpen elkaar niet" en dat ik de bereidheid heb om actief te proberen deze communicatiestoornis "op te heffen". Dat vraagt van mij dat ik mij niet angevallen voel als een ander het woord Anarchisme negatief gebruikt. Immers de ander valt mij niet aan, maar hanteert slechts een andere betekenis voor het woord dan ik. Juist met deze mens moet ik niet strijden, maar in gesprek proberen te komen. Juist met deze mens kan ik wellicht komen tot een beter verstaan van elkaar. Elke "anarchist" die stelling neemt tegen deze mens zal hem versterken in zijn standpunten. Strijd roept strijd op. Elke "anarchist" die bereid is op basis van respect het gesprek aan te gaan levert een bijdrage aan het dichteren van het gat tussen twee "werelden".

Vrij communiceren hangt niet alleen van mij af, het vraagt ook vaardigheden van de ander. Deze vaardigheden hoeft de ander niet te bezitten. De ander kan op basis van onzekerheid, angst, vooroordelen, belangen, enzovoort, belemmerd zijn in het voeren van een echte dialoog. Maar even zo goed kan ik daar last van hebben, sterker nog, ik heb daar, net als jij, last van. Hoe ga je daar mee om ? Ik denk op de eerste plaats door te onderkennen dat jij last hebt van dat soort mechanismen en dat ze je manier van communiceren in de weg kunnen staan. Pas als je dat onderkent kun je er iets mee doen. Pas als je in staat bent dat soort mechanismen bij jezelf door te prikken kun je het bij een ander doen.

In mijn werk heb ik geleerd om dat soort mechanismen te benoemen, om mensen met hun eigen beperkingen en gewoontes van communiceren te confronteren. Op dat moment sta ik niet meer in een gelijkwaardige relatie met de ander maar in een agogische, soms therapeutische relatie. Ik praat dan over de communicatie, dat heet meta-communicatie. Vanuit het respect voor de ander vind ik dat ik in zo'n positie, in zo'n situatie, niet de inhoudelijke discussie op mag zoeken. Immers de ander is kwetsbaar op zo'n moment, ik heb een (agogische) macht over de ander die ik niet mag misbruiken. Pas als de ander de barrières geslecht heeft mag ik de inhoudelijke discussie weer zoeken. Dit vraagt een voortdurend reflecteren op mijn eigen handelen, op mijn eigen communiceren. Vooral als mijn eigen belangen ermee gemoeid zijn is dat lastig. Daarom is het zo belangrijk om ook mijn eigen grenzen duidelijk te krijgen.

Nu is het niet zo dat die "agogische" relatie iets is wat op moment x afgelopen is en nooit meer terugkomt. Steeds wisselend sta ik met een ander in gelijkwaardig en ongelijkwaardig contact. Steeds wisselend staat een ander dat wellicht ook met mij. In "tijden van gelijkwaardigheid" kan ik inhoudelijk discussiëren zonder dat ik strijd aanbindt, zonder dat ik vecht. In "tijden van ongelijkwaardigheid" komt het belang van echt respect om de hoek kijken, omdat machtsmisbruik juist daar op de loer zal liggen. Anarchisme is geen doel. Anarchisme is en vaardigheid.

Het is de weg van puur persoonlijk contact. Het is de weg van de micro-verbanden. Het is niet de weg van grote structuren omver gooien. Het is de weg van respect voor de ene mens. Het bevechten van "grote" verbanden, van staat en organisatie is gelijk aan het erkennen van de macht van die grote verbanden, van die organisaties. Macht is pas macht voor diegene die het erkent.

Ik ben niet blind, ook ik loop tegen grenzen op, tegen organisaties op, die me niet de ruimte laten die ik zou willen hebben. Maar dat komt omdat ik niet bereid ben om de prijs te betalen die het breken met die organisatie van mij vraagt. Ik kan me tot het uiterste verzetten tegen mijn werkgever, hij betaalt vooralsnog wel mijn boterham, jij kunt de pest hebben

aan deze kapitalistische maatschappij, vooralsnog betaalt die wel je WAO-uitkering of wat dan ook. Dat mag dan, ook naar mijn idee, niet de meest wenselijke maatschappijvorm zijn. Het is wel de werkelijkheid waarmee we te maken hebben, het is wel onze geschiedenis, het is wel het enige van waaruit we veranderingsprocessen in werking kunnen stellen. Ik maak, helaas, naar alle waarschijnlijkheid niet mee dat iedereen een beetje anarchistisch denkt en handelt. Ik maak wel mee, elke dag, dat ik samen met anderen in mijn eigen kleine wereldje, middels anarchie, mensen ontmoet. Ont- moet. Zonder strijd met de ander. Ik knok hooguit met mijn eigen grenzen. Maar als jij dat nou ook doet, en jij, en jij, dan komen we nog eens ergens. Ik wil anarchisme als weg.

VERANDERINGSSTRATEGIEËN

DOOR ROEL

1. inleiding

Bij het woord veranderings-strategieën komen er twee dingen bij me op. Het eerste wat bij me opkomt is een klassieke tweedeling van HOE je iets zou kunnen veranderen namelijk door revolutie of evolutie. Het tweede is dan onvermijdelijk, WAT willen anarchist-ten eigenlijk veranderen.

Ik zal met revolutie of evolutie beginnen, omdat uit de voorwaarden van revolutie al het een en ander duidelijk wordt over wat zou moeten veranderen. Na het verschil tussen anarchisme en kapitalisme wil ik dan de praktische gevolgen van het voorgaande bekijken.

2. revolutie of evolutie

REVOLUTIE: het betekent letterlijk omwenteling, en wordt gebruikt in de zin van een omwenteling van de macht. Voorbeelden zijn er legio: in strikte zin de russische- en franse revolutie en bijvoorbeeld de veranderingen in het oostblok. Dan zijn er een aantal voorbeelden van democratische omwentelingen zoals Nazi-duitland en het Chili van Allende. Er zijn ook een aantal machts-omwentelingen die normaal geen revoluties genoemd worden: in Nederland was de laatste daarvan de bevrijding. En dan is er de vraag of elke staatsgreep wel als een revolutie gezien moet worden. In veel gevallen maakt het immers niet uit of je door de kat of de hond gebeten wordt.

Een bezetting tot slot wordt niet als een revolutie gezien.

Kennelijk is een omwenteling van de macht alleen niet voldoende voor een revolutie. Er moet ook een verandering van de ideologie optreden, waarbij ideologie door Louis Althusser gedefiniëerd is

als "een imaginaire verhouding van de individuen tot hun bestaan-svoorwaarden". Dit betekent zoveel als een denkmodel, waarin de bestaande waardes "logisch" zijn.

Om een revolutie te doen slagen is het nodig dat de revolutie gedragen wordt. Dat wil zeggen dat de nieuwe ideologie genoeg aanhangers heeft om de oude naar de kroon te steken. Daardoor moet die ideologie al verspreid zijn voordat de machtsomwenteling, de revolutie, plaatsvindt. Zelfs al is hieraan voldaan, dan bestaat nog het gevaar dat van buitenaf de revolutie gesmoord wordt, zoals in Chili of Nigaraqua.

EVOLUTIE betekent ontwikkeling, een niet-geweldadige, niet zo plotelinge, verandering, of misschien beter: een aantal kleinere veranderingen. Dit kan een technische ontwikkeling zijn, maar ook een ideologische verandering. In dat geval zal er weerstand tegen die verandering zijn van degenen die erop achteruitgaan, en weerstand tegen veranderen in het algemeen, omdat de meeste mensen niet van onzekerheden houden. Ook hier gaat het om een krachtmeting tussen voor en tegenstanders en is het dus in wezen oorlog, of liever een aantal veldslagen. Het grote verschil ten opzichte van een revolutie, is dat evolutie stap voor stap gaat en dat dus de tussen-stadia tussen ene ideologie en andere ideologie moeten bestaan. Dit wil zeggen dat de ideologieën "te mengen" moeten zijn. Een goed voorbeeld hiervan is de nederlandse maatschappij, waar een aantal socialistische kenmerken opgenomen zijn in een kapitalistische maatschappij. De socialistische verworvenheden als werkloosheidsuitkeringen, bijstand, ziekte- en pensioensregelingen zijn stuk voor stuk bevochten door verschillende groeperingen in verschillende tijden. Hierbij moeten we wel bedenken dat de grondgedachte van het kapitalisme vaak niet aan de orde komt, maar als vanzelfsprekend geaccepteerd wordt of onder tafel geschoven wordt door coalitie-vorming met andere partijen, die om andere redenen hetzelfde willen.

Het doel van anarchist-ten is echter niet om het kapitalisme draagbaar te maken, maar te vervangen door anarchisme. Behalve het feit dat revolutie ná ideologie-verandering komt en je je dus kunt afvragen of revolutie niet alleen maar een versnelling van de geschiedenis is, heeft onder andere Anton Constandse er al op gewezen dat anarchisme weliswaar revolutionair is, maar dat het de vraag is of je macht met geweld kan afschaffen. Dit leidt dan tot de conclusie dat anarchie alleen via evolutie door ideologieverandering te bereiken is. Dit houdt ook in dat anarchie als mengbare ideologie geformuleerd en gepro-pageerd moet worden. En daar zit een probleem.....

3. Het verschil tussen kapitalisme en anarchisme

Het antwoord op de tweede vraag die ik mezelf in het begin stelde is nu ook gegeven. Anarchisten willen dus de ideologie veranderen. Daarop volgt dan uiteraard van wat naar wat.

Hoewel hier dus even je hele wereld- en mensbeeld bij komt kijken, denk ik dat een fundamentele, zo je wilt theoretische basis

nodig is om de cirkelredenering van de huidige ideologie te kunnen doorbreken.

Kern van het anarchisme is de weerstand van sommige mensen tegen opgelegde normen en bevelen. Daardoor is het een streven naar individuele vrijheid. Deze vrijheid moet voor iedereen gelden, niet alleen omdat dat rechtvaardig zou zijn, maar ook omdat het verdedigen van de vrijheid van een bepaalde groep voor die groep al zo krampachtig zou zijn, dat er geen sprake meer is van vrijheid. Juist dit krampachtige afzetten tegen "lageren" van individueel- tot wereld nivo kenmerkt de huidige maatschappij.

Die vrijheid is een vrijheid ván de bestaande conformerende normen, en een vrijheid tót het ontwikkelen tot wat een mens vault zijn aanleg kan zijn: een zelfbepalend individu, dat in vrijheid als sociaal wezen kiest voor samenwerking met sommige anderen. Vanuit die vrijheid is een pluriforme, tolerante samenleving nodig van mensen die in verschillende ontwikkelingsstadia kunnen zijn. En niet op de trap van Maslov tussen collectiviteit en prestatie vastgehouden worden, zoals in het huidige systeem. Verder heeft het anarchisme een positief mensbeeld: iemand is best genegen om iets voor je te doen, zolang hem of haar dit zelf geen schade oplevert.

De huidige mens wordt, volgens de "human psychology" van oa Maslov en Fromm, gekenmerkt door onzekerheid, waaruit zowel conformiteit als autoriteit ontstaan. Fromm heeft in zijn boek Angst voor de Vrijheid uitgewerkt dat mensen zekerheid vaak verkieszen boven vrijheid. Vrijheid van angst kan verkregen worden door zekerheid. Voor vrijheid tot zelfontplooiing is zelfvertrouwen, zelfverzekerdheid, noodzakelijke voorwaarde en die wordt in veel situaties en door vele instanties eerder ondermijnd dan opgebouwd. Een van de redenen hiervoor is dat een zelfvertrouwend mens zichzelf bepaalt en daarmee niet door een autoriteit of groep bestuurd kan worden. Dit levert onzekerheid voor die groep of autoriteit op, en is dus bedreigend.

Zekerheid kan echter door zowel zelfvertrouwen als door conformisme (in deze context: anderen vertrouwend) verkregen worden. In dat laatste geval wordt de persoon bij afwijken van de groepsnorm gestraft, en zal dit hard aankomen door weinig zelfvertrouwen. Bij niet afwijken is iedereen wel vrij ván angst, maar niet vrij tót zelfontplooiing. Dit is het principe van het "nivelleren".

Autoriteit is volgens Fromm alleen maar de andere kant van onzekerheid. Door de taakverdeling meester/slaaf krijgen beiden zekerheid. De ondergeschikte door beslissingen over te laten aan de autoriteit, de autoriteit door grip te hebben op de ondergeschikte. Bovendien wordt hier vrijheid voor de autoriteit verkregen. Dat is ook nodig want de autoriteit wordt op zijn beurt weer onvrijheid opgelegd door een hogere autoriteit.

Vanuit de voortdurende druk om te conformeren, zullen mensen ook alleen maar doen wat gevraagd wordt, als daar sancties op staan, of als ze er voordeel uit kunnen halen. Zo ontstaat een negatief mensbeeld, dat zichzelf bevestigt, en de angst om onderuitgehaald te worden is in zo'n situatie terecht.

Deze manier van omgaan heeft met zowel het christelijk geloof, als met het kapitalisme te maken. Met het christelijk geloof, omdat het geloof een autoriteit van een God van willekeur propageert, en omdat de kerken vrijwel steeds onderdrukking gesteund hebben (hou jij ze arm dan hou ik ze dom). Met het kapitalisme omdat (1)dit op uitbuiting, het recht van de sterkste en concurrentie berust, en daardoor de terechte angst om onderuit gehaald te worden in zich draagt en (2)omdat dit welvaart als manier om gelukkig te worden predikt. Juist omdat dit niet werkt, blijft de behoefte aan welzijn bestaan.

Is Anarchisme echt een andere wereld? Als dat zo zou zijn dan is er, vrees ik, weinig hoop voor evolutie. Laten we eens kijken: Vanuit anarchistisch standpunt zou je niet moeten concurreren, maar samenwerken. Bovendien moet je oog hebben voor wat die ander wil. Een huisarts zou er moeten zijn voor de problemen van mensen in plaats van andersom. De industrie zou geen markten moeten creëren, maar moeten maken wat de markt nodig heeft. Het grappige is dat dit veel lijkt op de modieuze "klantgerichte benadering", die momenteel in zowel industriële kring als in de welsijnzorg gepredikt wordt. mOok blijken veel mensen van medezeggenschap - dmv. ondernemingsraad, verkiezingen- uit te gaan, terwijl ze steeds weer door een autoritair systeem hierin teleurgesteld worden.

4. Mogelijkheden voor anarchisme

Ik denk dat anarchisme in een aantal opzichten hetzelfde is als het democratische vernislaagje van autoritaire systemen. Deze systemen zeggen iets anders dan ze doen. Dit komt omdat de bedoeling van zo'n systeem is: hetzodanig manipuleren dat de krachten van het lichaam bruikbaar en beschikbaar zijn, en daarvoor is een gevoel van vrijheid en medezeggenschap nodig. Door de schijnbare overeenkomsten liggen er wel een aantal aansluitmogelijkheden. Deze kun je echter alleen gebruiken in een dialoog. Dit houdt mijns inziens in dat je geen alternatief moet bieden naast de maatschappij, maar erin.

Wat kan je als anarchist doen?

Individueel:

Een voorwaarde voor vrijheid tot zelfontplooiing is zelfvertrouwen. Consequentie hiervan is het opbouwen van zelfvertrouwen bij jezelf en anderen. Niet in de eerste plaats je afvragen wat anderen ervan zullen vinden, maar wat je er zelf van vindt. Uitgaande van vrijheid voor iedereen betekent dat ook anderen in hun waarde laten, accepteren dat andere mensen (per definitie) andere keuzes kunnen maken, en het maken van eigen keuzes stimuleren bij anderen.

Anarchisten kiezen voor welzijn in plaats van welvaart. Toch is het uit het oogpunt van veranderingsstrategie niet verstandig om een soort materiële onthouding na te streven. Teveel verschillen van je kapitalistische omgeving maakt communicatie en dus bein-

vloeding onmogelijk. Naar mijn idee is die materiële onthouding ook niet nodig, omdat niet het meedraaien met een systeem je verantwoordelijk maakt, maar het al of niet veranderen van het systeem.

Als groep:

Mensen kunnen op basis van enkele items een groep vormen, en zolang die items voor de leden gelden is er geen druk van de groep nodig. Dat sommige leden er op niet-hoofdzaken andere keuzes maken, moet hun goed recht zijn.

Voordeel: de leden krijgen meer zekerheid (niet noodzakelijkerwijs meer zelfvertrouwen) en samenwerking maakt het mogelijk grotere items aan te pakken. Hieronder vallen bijvoorbeeld maatschappelijke groepen als het LAS die door voorlichting anarchisme kunnen bevorderen en thema's uitwerken m.b.t. een anarchistischer maatschappij.

We leven in een economische maatschappij, dus ligt het voor de hand ook een economische strijd te voeren, door bijvoorbeeld bedrijven op te richten. Vanuit de gedachte dat anarchisme mogelijk moet zijn met het kapitalistische systeem kan ik me een bedrijf voorstellen dat kapitalistische producten levert tegen een marktwaarde, maar vanuit een anarchistische bedrijfsstructuur. Door hiermee geld te genereren voor volgende bedrijven is het mogelijk de bestaande economie "op te eten".

Eigenschappen van zo'n bedrijf:

Gelijke betaling: daardoor goede vakmensen en anarchistisch "kader". Geen prestatie toeslagen of extra betaalde overwerkuren, geen promotie in betaling, maar wel in functie. Grote flexibiliteit, doordat geen status bestaat. Eventueel rouleren van functie om het ontstaan van status te voorkomen. Beslissingen op basis van geen bezwaar. Overigens wel taakverdeling, dus gedelegeerde beslissingen. Een afdelingschef in zo'n bedrijf zou werkverdelers zijn ten behoeve van de afdeling, en het standpunt van de afdeling naar voren moeten brengen in vergaderingen. Zijn "leiding" zou ten alle tijden opgezegd kunnen worden.

Zo'n bedrijf moet commercieel opgezet worden, dus met kapitaal van de bank en eigen kapitaal. Uitgewerkt moet worden hoe zo'n bedrijf automatisch geheel in handen van de werknemers komt.

Het geld systeem

Van een andere orde is het verschil tussen marktwaarde en produktie-waarde. Dat in een grotere gemeenschap een instrument nodig is om zuinig te zijn met de moeite van anderen lijkt me zinvol. Geld als produktiewaarde zou uitbuiting en cumulatie van bezit voorkomen. Tussen anarchistische bedrijven zou misschien een alternatief geldcircuit ontworpen kunnen worden dat op basis van arbeidswaarde ipv. marktwaarde werkt. Dit lijkt me een goed thema voor een discussie van anarchisten.

5. Conclusie

Vanuit de conclusie dat evolutie voor anarchisme een betere veranderingsstrategie is dan revolutie, moeten acties zich richten op "mengbare" tussenstappen tussen kapitalistische en anarchistische ideologie. Hierdoor moeten alternatieven ontwikkeld worden die in de maatschappij kunnen staan ipv. ernaast. Een voorbeeld daarvan is een bedrijf dat naar buiten toe kapitalistisch is, en naar binnen toe anarchistisch. Uitwisseling van diensten tussen anarchistische bedrijven zou via een geldstelsel dat gebaseerd is op arbeidswaarde ipv. marktwaarde kunnen gebeuren. Hoewel dit op real-politiek voor anarchisten lijkt hoeft dit de kern van het anarchisme - een streven naar de vrijheid tot het ontwikkelen tot een zelfstaand individu - niet aan te tasten. Het maakt anarchisme alleen minder een beetje minder utopie, een beetje minder ver weg.

STRATEGIEËN
LAS-NIEUWSBRIEF MEI '92
DOOR PETER

Over het einddoel zijn we het snel eens, de discussies beginnen pas als we het hebben over de middelen die ons naar het doel moeten brengen. Is het slechts een kwestie van argumenten en overtuigen door discussie en debat? Of moeten we misschien meer acties ondernemen? Welke grenzen worden er gesteld aan de middelen? Is geweldloosheid een absoluut gebod?

De vorige bijeenkomst kwam vooral de betekenis van het woord 'strategie' centraal te staan. Het is een militaire term, die wellicht niet geschikt is om ons streven te omschrijven. Er was ook onenigheid over de gedachte dat er strijd zou moeten zijn.

In alle discussies spelen de begrippen macht en geweld een grote rol. Het is hard nodig dat we onze hoofden hier (weer eens) over gaan breken. Welke rol is weggelegd voor de begrippen TEGEN-macht en TEGEN-geweld? Zijn beide in alle gevallen af te wijzen?

Nog een belangrijke vraag: welke rol speelt het LAS in dit alles?

AKTUALISATIE VAN HET ANARCHISME EEN STANDPUNTBEPALING

DOOR FRANCIS

1. Anarchisme wordt door mij in eerste instantie begrepen als een ideologisch referentiekader. Het doelt aldus op een coherent geheel van etische grondbeginselen die geënt zijn op een mensbeeld dat het sociale karakter van mensen benadrukt. Daardoor wordt het mogelijk gestalte te geven aan een, in de toekomst te verwezenlijken, ideaal. Het aanhangen van dergelijke principes maakt daarenboven dat oppositie kan gevoerd worden tegen al datgene wat het nabebrengen van dit streefdoel in de weg staat. Er bestaat overigens een hechte samenwerking tussen de kritische en de intentionele componenten van het anarchisme. Dat wordt ondermeer geïllustreerd door de maatschappelijk-structurele voorstellen die libertairen doorgaans propageren.

Ook de manier waarop anarchisten tot het vrij-socialisme wenselijk te komen wordt door dit alles indringend beïnvloed. Traditioneel streven ze de vernietiging van de staat na, waarbij ze zichzelf slechts een katalytische functie toebedelen. De revolutie dient het werk te zijn van de onderdrukten zelf, en elke etatistische overgangsfase is daarbij uit den boze. Mensen mogen immers in staat geacht worden hun zelf-organisatorische krachten harmonieus te bundelen, zonder daartoe gedwongen te moeten worden door een voorhoedepartij of gezagsorgaan. Het is voornamelijk deze anti-etatistische strategische standpuntbepaling die het anarchisme steeds heeft onderscheiden van de andere socialistische stromingen, die allen, op een of andere wijze, uit zijn op de verovering van de staatsmacht.

2. In anarchistische middelen staat echter momenteel ter discussie of de door anarchisten tot op heden toe gehanteerde strategische concepten nog langer efficiënt zijn in het verzet tegen de, als onrechtvaardig ervaren, maatschappelijke ontwikkelingen. De door menigeen gevoelde noodzaak tot 'aktualisatie van het anarchistische ideeëngoed' draait mijns inziens dan ook voornamelijk rond de vraag op welke wijze anarchisten hun strijd tegen de onderdrukkings- en uitbuitingsmechanismen in deze, alsnog sneller evoluerende geïndustrialiseerde samenleving dienen te organiseren en dit uiteraard in functie van, en in overeenstemming met, het nagestreefde maatschappijmodel. Het zal de aandachtige lezer evenwel niet ontgaan dat deze vraagstelling impliciet uitgaat van de vooronderstelling dat er in genoemd verzet nog steeds een rol voor anarchisten is weggelegd.

In het onderstaande sta ik eerst even stil bij de gegrondheid van dergelijke uitgangspunten. Daarna tracht ik tot een standpuntbepaling te komen inzake de eigenlijke probleemstelling van dit artikel, namelijk de vraag hoe anarchisten hun vrij-socialistisch ideaal hier en nu kunnen beginnen bewerkstelligen.

3. Anarchisten streven een samenlevingsmodel na waarin de pretentie waargemaakt is het zelfbeschikkingsrecht van elke gemeenschapsmens te waarborgen. Hun overtuiging dat er een evenwicht mo-

gelijk is tussen individuele autonomie en kollektieve verantwoordelijkheid maakt dat ze van oudsher gerebelleerd hebben tegen machtsmechanismen die autoritaire gezagsstructuren bevoornden of in stand houden. Anarchisten speelden dan ook een belangrijke rol bij het ontstaan en de verdere uitbouw van de internationale arbeidersorganisatie, terwijl hun ideeëngoed tot op de dag van vandaag tal van emancipatorische bewegingen blijft bevruchten.

Toch verkeert het anarchisme zelf in crisis. Voor zover er nog van een anarchistische beweging sprake is, wordt ze gekenmerkt door versplintering, maatschappelijke isolatie en een gebrek aan slagkracht. Er wordt nog nauwelijks aansluiting gevonden bij andere basisbewegingen en talloze groupuscules ploeteren moeizaam voort zonder de organisatorische mogelijkheid elkaar te ondersteunen. De frustraties en het daarmee gepaard gaande grote verloop in de anarchistische geleerden zijn er het direct gevolg van.

De malaise dateert evenwel niet van vandaag. Ze nam in feite al een aanvang in de jaren zeventig van de vorige eeuw toen de Eerste Internationale het licht op groen zette voor de oprichting van socialistische arbeiderspartijen, teneinde via parlementaire weg de kapitalistische klassenmaatschappij om te vormen tot een socialistische samenleving.

Deze strategie werd door anarchisten evenwel verworpen, omdat ze niet zozeer gericht was op het veranderen van sociale verhoudingen, dan wel op het wijzigen van statelijke instituties binnen een gelijkblijvend ideologisch kader. Dergelijke mutatie van het staatsbestel, maar ook de revolutionaire verovering ervan, kon volgens anarchisten immers slechts leiden tot nieuwe vormen van heerschappij, waardoor het vrij-socialisme geen stap dichterbij zou komen. Ze hekelden in hun geschriften het reformisme van de socialistische politici die het volk veel eerder knechten dan bevrijdden.

Het partysocialisme slaagde er echter in de materiële levensomstandigheden van het proletariaat te verbeteren, waardoor het steeds grotere delen van de bevolking wist te winnen voor een vreedzame transformatie van de maatschappij. Het anarchisme beleefde dan ook moeilijke tijden, wat nog verergerde toen sommige anarchisten rond de eeuwwisseling hun toevlucht zochten in de zogenaamde propaganda van de daad, hetgeen door zowel de burgerlijke als de socialistische pers dankbaar werd aangegrepen om de anarchistische beweging in haar geheel in diskrediet te brengen.

Het uitbreken van de eerste wereldoorlog, waarin arbeiders elkaar bevochten, in plaats van zich internationaal te verenigen in de strijd tegen het kapitalisme; het snel ontaarden van de russische revolutie in een partijdiktatuur gepaard gaande met de fysieke uitloeiing van duizenden anarchisten; het neerslaan van de anarchistische experimenten in de spaanse burgeroorlog; alsmede de tweede oorlog met zijn herlevend nationalisme, leidden tot de verdere afbrokkeling van de anarchistische beweging. Nimmer vermochten vrije socialistische, afkerig van nationalisme en georganiseerd geweld en onwillig partij te kiezen in het bloedige konflikt tussen staten, een rol van enige betekenis te spelen. (1)

De door anarchisten voorgestane beginselvastheid, alsook de daaruit voortvloeiende typisch strategische positiebepaling maken dat de anarchistische beweging vandaag de dag vrijwel niets meer te betekenen

heeft. Dat is evenwel nog iets anders dan te beweren dat het anarchistisch gedachtegoed op zich aan waarde heeft ingeboet!

4. Het anarchisme is wel eens vergeleken met een beek die plotseling de grond induikt om vele kilometers verderop haar loop in het landschap te vervolgen. (2) Hoewel er volgens mij voor libertairen andere prioriteiten zijn weggelegd dan enkel en alleen maar bepaalde maatschappelijke fenomenen en gebeurtenissen post factum als anarchistisch te bestempelen, toch kan niet geloofwaardig worden dat er in de naoorlogse samenleving tal van anarchiserende tendenzen aanwezig waren. Het jarenlange isolement waarin de anarchistische beweging verstrikt zat, kon blijkbaar niet verhinderen dat haar ideeën terug de kop opstaken telkens mensen in opstand kwamen tegen de mensonwaardige omstandigheden waarin ze dienden te overleven. De jaren zestig, waarbij mensen opkwamen voor een betere kwaliteit van het dagelijks leven, zijn in dat verband tekenend. Maar ook de talloze emancipatorische bewegingen die sindsdien het licht zagen bleken allen, zó niet doordrongen, dan toch op zijn minst beïnvloed door het vrijheidslievend gedachtegoed. Gezagsdragers dienden zich voortaan te verantwoorden en allerlei gevestigde waarden en normen werden niet langer als evidentie aafvaard, maar aan een kritisch onderzoek onderworpen. Daarbij bleek het anarchisme een nuttig analyse-instrument. Haren grote kracht is immers juist gelegen in het feit dat ze een positieve etiket formuleert die als richtlijn in de geschiedenis kan dienen. Door de nadruk te leggen op de mens, de solidariteit, het subjektieve, ontstaat een kritische instelling en een referentiekader dat de mogelijkheid geeft om snel de betekenis van een gebeurtenis op juiste waarde te schatten. (3) Vele van de voorspellingen, door anarchisten in het verleden geuit, werden dan ook door de historische ontwikkelingen bewaarheid. Bovendien bleken de anarchistische beginselen tegemoet te komen aan het hernieuwd vrijheids- en gelijkheidsstreven van de moderne mens.

De verklaring voor deze heropleving van anarchistische ideeën dient volgens mij voornamelijk gezocht te worden in het feit dat ingezien wordt dat het blijven verdedigen van een maatschappijmodel, dat verantwoordelijk is voor de steeds verderschrijdende ecocide, militarisering en verpaupering in de wereld, regelrecht naar de ondergang leidt. Bovendien is er de vaststelling dat alle andere socialistische strategieën hebben gefaald om deze, voor de mensheid desastreuze, ontwikkelingen een halt toe te roepen. Vakbonden en socialistische partijen kunnen immers niet langer beschouwd worden als klassetegenstander van het kapitalisme. Ze zijn inmiddels verwornden tot 'sociale partners' van het kapitaal, waarbij ze als instrument gebruikt worden om de ideologische invloed van de heersende klasse op de arbeiders te versterken. (4) Door hun reformistische hervormingspolitiek, waarbij slechts tot kleine ingrepen wordt overgegaan in een maatschappelijk systeem dat in zijn algemeenheid wordt aanvaard, zijn ze niet langer in staat de machtsmechanismen in onze samenleving te duiden, laat staan te lijf te gaan.

Datgene wat in het verleden dus de oorzaak bleek te zijn voor de aftakeling van de anarchistische beweging, blijkt tegelijkertijd de sterkte te zijn van het anarchisme, namelijk het konsekwent blijven vasthouden aan libertaire beginselen en strategische uitgangspunten, in plaats

van mee te heulen met een gezagstrouw clubje regelaars !

Ik ben er dan ook van overtuigd dat anarchisten, ondanks de ontstentenis van een organisatorisch serieus uitgebouwde beweging, nog steeds een belangrijke rol te spelen hebben in het verzet tegen een maatschappelijke organisatie die nog altijd op onderdrukking en uitbuiting is gebaseerd.

5. Vooraleer echter kan ingegaan worden op het eigenlijke onderwerp van dit artikel, dient eerst nog even stilgestaan te worden bij een aantal maatschappelijke ontwikkelingen, die ik in mijn poging om de aktuele betekenis van het anarchisme te schetsen, vrijwel onbelicht heb gelaten, terwijl ze toch bepalend blijken voor de moeilijkheden waarmee ook anarchisten zullen te kampen hebben in hun oppositie tegen het kapitalisme. Een en ander werd er immers gedurende de laatste decennia niet eenvoudiger op.

Het vooruitgangsoptimisme dat in de jaren zestig nog welig tierde en dat gekenmerkt werd door een rotsvast geloof in een rooskleurige toekomst, werd door de aanhoudende economische crisis de kop ingedrukt en maakte langzamerhand plaats voor een 'no-future'-mentaliteit. Dit doemdenken werd ondermeer in de hand gewerkt door de opkomst van allerlei 'eindigheidsfilosofieën' vanuit ekologisch of individueel-biografisch perspectief. (5) Het werd daarenboven versterkt door het vervagen van het historisch bewustzijn en de verdergaande arbeidsdifferentiatie, hetgeen onvermijdelijk leidde tot de afbrokkeling van het klassebewustzijn. Vrijwel niemand gelooft nog in de revolutionaire gezindheid van het proletariaat. Het laatkapitalisme slaagde er immers in, op grond van een enorm groeiende arbeidsproduktiviteit (ten koste van de derde wereld en het milieu!) het levenspeil van grote bevolkingsgroepen te verhogen, waardoor deze belang kregen bij het in stand houden van de kapitalistische maatschappij. Een toenemend deel van de arbeidersklasse heeft zich dan ook niet alleen geïntegreerd in het kapitalistisch systeem, maar is er mettertijd de belangrijkste steunpilaar van geworden. Ze heeft bijgevolg geen boodschap meer aan voorstellen die de radikale omvorming van de maatschappelijke structuren propageren. (6) Het kapitalisme is er als het ware in geslaagd mensen afhankelijk te maken van een produktie- en distributie-apparaat dat kollektieve, economische en psychische behoeften schept maar slechts gedeeltelijk bevredigt.

We leven, nog meer dan vroeger, in een maatschappij waarin bevoogding, overorganisatie, grootschaligheid en een groeiend gebrek aan participatiemogelijkheden voor de burger schering en inslag zijn. (7) De maatschappij wordt dermate kompleks, het politiek gebeuren zo ondoordringbaar en onkrontoerbaar en de bureaucrativering grijpt zo om zich heen, dat macht, gezag en autoriteit niet langer een concreet gezicht hebben.

Het denken en handelen van mensen wordt daarenboven door de reclame, de vrijetijdsindustrie en de massamedia zodanig gemanipuleerd dat ze zich bij de gegeven machtsverhoudingen neerleggen. Deze massamedia zijn overigens zo monopolistisch en de algemene integratie gebeurt zo effectief dat men zich vrijheid van spreken en propaganda gerust kan laten welgevallen. Mensen verliezen dan ook steeds meer de neiging om dingen in vraag te stellen en alternatieve

protestbewegingen worden, alsmat subtieler, in het vigerend maatschappelijk systeem geïncorporeerd, en dus onschadelijk gemaakt. Het individu verwordt steeds meer tot een kuddedier zonder eigen persoonlijkheid, tot een individualist zonder autonomie in een gerobotiseerde samenleving.

Dit nivelleringsproces heeft er uiteindelijk toe geleid dat heelder bevolkingsgroepen, via het hanteren van vereenvoudigde wereldbeelden, en dit tegen de achtergrond van een algemene kulturele vervlakking, in het moeras van de apathie en het anti-politisme zijn verzeild geraakt. Een gedaald zelfwaardergevoel, vereenzaming, sociale frustratie en het ongelof in het eigen kunnen, resulteren dan ook in het gelaten uit handen geven van de eigen lotsbepaling aan autoriteiten en/of deskundigen. Dat dit alles de poort opent voor diktatoriale en fascistische praktijken, met hun zondebokpsychologie, wordt met de dag duidelijker !

De hedendaagse mens blijkt dus niet alleen vervreemd van zijn arbeid en zijn natuurlijke milieu, maar dreigt daarenboven zichzelf te verliezen, om nog maar niet te spreken over het teloorgaan van diens mogelijkheden tot een echt samen-leven met anderen.

Het zou echter verkeerd zijn af te haken en te verzinken in een fatalistische houding. Zelfs in tijden die weinig hoopvol zijn is het onze plicht en onze taak om voort te doen, hoe ontgoochelend en frustrerend dat bijwijlen ook moge zijn. (8) Bovendien is het wel hoopgevend vast te stellen dat er tegen de geschelste ontwikkelingen steeds meer verzet komt. Vaak ongekoördineerd en nog niet in staat tot samenwerking, bieden tal van mensenrechtenorganisaties, vredes- en milieubewegingen het onontbeerlijke weerwerk.

6. Verzet tegen economische uitbuiting en politieke onderdrukking is slechts als anarchistisch te bestempelen wanneer de middelen die daarbij aangewend worden in overeenstemming zijn met het beoogde doel. Anarchisten staan van oudsher een samenleving voor waarin de produktiemiddelen aan de gemeenschap behoren en de politieke beslissingsmacht optimaal is gedecentraliseerd, waardoor voor elke gelijkheid in groei- en ontwikkelingsmogelijkheden is gewaarborgd. In tegenstelling tot marxisten geloven anarchisten evenwel niet in de historische onvermijdelijkheid van het socialisme, maar zien ze dit streven pas waargemaakt wanneer voldoende mensen de noodzaak inzien van de daartoe vereiste fundamentele herorganisatie van de bestaande maatschappij. Genoemd inzicht leidt tot maatschappelijke veranderingsprocessen waarbij anarchisten slechts een katalytische functie hebben. De proletarische revolutie dient door het volk zelf gedragen te worden en gebaseerd te zijn op zelfbeheer, het in handen nemen door de arbeiders zelf van beslissingstaken, arbeidsorganisatie en maatschappelijk beheer.

De door anarchisten gepropageerde 'afschaffing van de staat' dient dan ook in de eerste plaats begrepen te worden als een ontwikkelingsproces. Anarchisten gaan er immers van uit dat het socialisme altijd en overal te verwezenlijken is. Deze visie maakt het mogelijk dat reeds hier en nu kan aangevangen worden met het opzetten van allerlei vormen van zelforganisatie, waarin komaf gemaakt is met hiërarchi-

sche, centralistische en autoritaire noties.

De nadruk ligt met andere woorden op het zelf-doen, de zelf-organisatie. Deze beginselen zijn bijgevolg richtinggevend voor de wijze waarop de strijd zal georganiseerd worden. De strijdorganisaties moeten het doel als het ware anticiperen, en ons handelen dient ten allen tijde doordrongen te zijn van de socialistische doelstellingen die ermee beoogd worden. Wat je wil moet je nu reeds leven.

Voorhoede- en elitetheorieën zijn dan ook uit den boze, omdat ze aanleiding geven tot een machiavellistisch handelen dat in duidelijk contrast staat met de typische middel-doel-relatie die anarchisten huldigen en die maakt dat anarchisme de vrijheidslievende tak van het socialisme is !

Eigenheid en het bewaren van de ideologische integriteit mogen evenwel niet ontaarden in een wereldvreemd principiaisme, dat automatisch leidt tot sektarisme en immobiliteit. Anarchisten moeten de dingen onder ogen zien zoals ze zijn. Gezien tal van maatschappelijke ontwikkelingen het realiseren van het streelddoel belemmeren, en de tegenbewegingen nog niet in staat blijken het tij te keren, moet aanvaard worden dat de verwezenlijking van het anarchisme, als totaalconcept, nog niet voor morgen is.

We moeten dus eerst inzicht verkrijgen in de bestaande machtsmechanismen en manipulatietechnieken, hetgeen gepaard moet gaan met het besef dat deze niet zondermeer te negeren zijn. We zullen ons, in onze verwezenlijkingsdrang, bescheidener moeten opstellen en geen te hoge verwachtingen mogen koesteren.

Realiteitszin, het met de voeten op de grond blijven en het meevolueren, leiden echter vaak tot het opportunistisch nastreven van direkt sukses. Daardoor dreigt de totaalstrijd te versnipperen in tal van korporatistische deelstrijdgebieden. Vergeten we ook niet dat het in naam van dergelijke gepretendeerde realiteitszin is dat partijsocialisten in het verleden de oorlog en het kapitalisme aanvaard hebben, en dat sommige anarchisten nu op het punt staan om parlementaire en democratische noties in hun anarchisme te integreren !

7. Op zich is het natuurlijk een ideologisch zuivere stelling dat anarchisten slechts kunnen deelnemen aan activiteiten die de fundamentele omverwerping van het kapitalistisch systeem op het oog hebben. In de gegeven omstandigheden betekent het vasthouden aan een dergelijke standpuntbepaling echter dat anarchisten terug veroordeeld worden tot een passief waarnemen van het politieke gebeuren in de wereld. Uit wat voorafging blijkt dat dit niet de bedoeling kan zijn.

Vermits ingezien wordt dat de vrij-socialistische samenleving niet zonder meer kan gerealiseerd worden, moeten anarchisten zich volgens mij niet alleen onledig houden met de, op zich noodzakelijke theoretische uitdieping van het anarchistisch ideeëngoed, maar dienen ze zich tegelijkertijd bij de bestaande vrijheids- en gelijkheidsbevorderende initiatieven aan te sluiten om deze mogelijks in de richting van het libertair ideaal te oriënteren.

Ook pogingen om tot hervormingen te komen binnen de schoot van de burgerlijke maatschappij kunnen, in deze kontekst, ondersteund worden, mits in de totstandkoming ervan rekening wordt gehouden met het feit dat dergelijke hervormingen nooit doel op zich kunnen zijn

! Men mag immers niet uit het oog verliezen dat uitbuiting en onderdrukking wezenlijke elementen zijn van de kapitalistische productie, net zo goed als oorlog en economische machtsconcentratie dat zijn. Dat betekent dat vroeg of laat het punt wordt bereikt waar het doorvoeren van hervormingen de wortels van deze kapitalistische productie doorsnijdt, namelijk de winst. Het systeem zal zich dat evenwel niet zomaar laten wegvalLEN, en zich met geweld verzetten. (9)

Het lijkt me een taak voor anarchisten om de bestaande actiegroepen en basisbewegingen voor dit gevaar te waarschuwen. Ook het inzicht, dat elke strategie die alleen aanstuurt op hervormingen automatisch leidt tot de instandhouding en zelfs versterking van de kapitalistische maatschappij, kan door anarchisten aangewakkerd worden. Het is immers een feit dat de ontwikkelde industriële maatschappij de beschikking heeft over alle technische, wetenschappelijke en natuurlijke middelen die nodig zijn om een vrij-socialistische samenleving, zonder oorlog, uitbuiting, onderdrukking, armoede en verspilling te kunnen uitbouwen. Dergelijke fundamentele, doch noodzakelijke stap is evenwel onmogelijk te zetten zolang geen komaf is gemaakt met de kapitalistische produktiewijze zelf en de daarmee gepaard gaande economische belangen.

Het samenwerken met andere groepen, zelfs als deze niet anarchistisch zijn, wordt door mij dus niet principieel verworpen. Zoals gezegd kunnen anarchisten dergelijke groepen immers doordringen van een echt anti-autoritair karakter en ze mogelijks in libertaire richting oriënteren.

Soms kan een politiek van samen gaan zelfs noodzakelijk zijn. Die samenwerking moet dan door anarchisten aangegaan worden met een soepele hantering van de libertaire basisbeginselen, zonder deze evenwel los te laten. In de praktijk zal dat er veelal toe leiden dat de samenwerking slechts van tijdelijke aard kan zijn en gericht op het realiseren van specifieke doelstellingen in specifieke situaties.

Het zich in bestaande bewegingen inschakelen betekent dus niet dat men er zich mag laten in opgaan. Het pleidooi voor een flexibel om springen met het anarchistisch ideeëngoed is immers nog iets anders dan te stellen dat men bepaalde basisbeginselen mag verloochenen!

Zo lijkt mij de samenwerking tussen anarchisten en ekologisten een voor de hand liggende zaak, op voorwaarde echter dat anarchisten zich in dit samengaan niet verliezen in de parlementaire strategie die door steeds meer groenen wordt aangehangen. Deze strategie kan immers niet in staat geacht worden om fundamenteel in te grijpen op de kapitalistische wijze van produceren, omdat het parlementarisme met-tertijd zelf is verworpen tot een van de hoekstenen van de kapitalistische maatschappij. Wie dat niet inziet negeert gewoonweg de lessen die uit honderd jaar partysocialisme kunnen getrokken worden!

Aan de verloedering van het milieu komt dan ook geen eind zolang het maatschappelijk leven beheerst wordt door de imperatief van de economische groei. Slechts een gedecentraliseerde kringloopeconomie is in staat de verdere milieuteloegang tegen te gaan. Anarchisten dienen dan ook in de eerste plaats het geloof te ondergraven dat in een systeem dat op markteconomische beginselen is gegrondvest, milieuvriendelijke maatregelen mogelijk zijn. Dit kunnen ze, niet door par-

lementaire noties in het libertaire gedachtegoed te laten insluipen, hetgeen overigens zou leiden tot de vervlakking ervan, dan wel door te pleiten voor een menselijke samenleving die in stabiele interactie staat met haar natuurlijke omgeving en die het milieu slechts verbruikt in de mate dat het zichzelf genereert.

8. Uit het voorgaande valt af te leiden dat de anarchistische strategie voornamelijk opvoedend van aard is. Het is slechts wanneer het merendeel van de bevolking overtuigd is van de wenselijkheid van een andere manier van samenleven, dat het streven naar een echt menswaardig bestaan kan gekoncretiseerd worden in een socialistische samenlevingsvorm.

Daartoe is het dus noodzakelijk dat hier en nu al leerprocessen worden op gang gebracht waardoor mensen de mogelijkheid gelaten wordt zich terug bewust te worden van hun recht op zelfbepaling en het daarvoor onontbeerlijke geloof in eigen kunnen. Het staat buiten discussie, en we gaan er hier bijgevolg niet nader op in, dat de overreding van mensen op argumentatie en nimmer op dwang berust.

De rol die bij dit alles voor anarchisten is weggelegd bestaat dan ook voornamelijk uit het inzichtelijk maken van de kompleksiteit van het machtsdynamisch gebeuren in de huidige maatschappij, én het bijbrengen van anarchistische beginselen, inzichten en alternatieven, ondermeer door het geven van theoretische ondersteuning daaromtrent, maar ook door het stimuleren en het zelf opzetten van allerlei vormen van zelf-activiteit, zelf-organisatie en zelf-hulp. (10)

Een ideologie kan de mensen echter maar aanspreken wanneer ze een basis vindt in de leefwereld van mensen, met andere woorden wanneer zij door hen als een werkelijkheid beleefbaar is. (11) In deze optiek is het dan ook spijtig te moeten vaststellen dat het blijkbaar voornamelijk intellectuelen zijn die zich nog met de uitdieping en de verspreiding van het anarchistisch ideeëngoed bezighouden. Hun taalgebruik en hun specifieke manier van tegen-de-dingen-aankijken maakt dat ze er maar moeilijk zullen in slagen aansluiting te vinden bij de alledaagse realiteit waarin het overgrote deel van de bevolking zich beweegt.

Dit lijkt mij dan ook de grootste uitdaging voor anarchisten in de nabije toekomst te zijn. Zonder in een prekerig, sloganesk en simplistisch dogmatisme te vervallen moet het anarchisme terug een straatboodschap worden, een gewone taal, in contact met de hedendaagse vormen van vervreemding. (11)

9. Tot slot wil ik eindigen met het, voor velen merkwaardige, feit dat ook anarchisten maar mensen zijn. Ook zij hebben nog vaak te kampen met restanten uit hun opvoeding en onderwijs en ook zij zijn niet altijd opgewassen tegen de invloeden die uitgaan van de massamedia, de reclame en de naaste omgeving. Bovendien is het propageren van de anarchistische ideologie soms een zodanig frustrerende bezigheid dat ook de persoonlijke levenssfeer erdoor kan bezwaard worden. Het is dan ook spijtig dat anarchisten zelden kunnen terugvallen op een libertaire groep of een anarchistische organisatie waarin ze de nodige ondersteuning en feed-back zouden kunnen vinden. Volgens

mij dient hierin, zoals in het begin van dit artikel reeds aangestipt werd, één van de belangrijkste oorzaken gezocht te worden voor het grote verloop in de anarchistische gelederen.

Het lijkt mij dan ook geen overbodige lukse dat anarchisten zich in de toekomst terug zouden gaan bezinnen over het eventuele nut van de oprichting van specifiek anarchistische organisaties én de heropbouw van de anarchistische beweging.

Versnippering van krachten en het naast mekaar blijven ageren leidt enkel maar tot fatalisme en/of reformisme. Zoals uit dit schrijven hopelijk blijkt, zijn dit nu echter juist de attitudes die beletten dat tot fundamenteel handelen kan worden overgegaan.

Voetnoten

1. Constandse, A., Anarchisme van de daad. Pamflet, Amsterdam, 980. blz. 8.
2. Dullaart, P., Op onze weg zijn rozen schaars gespreid, De Arnhemse anarchisten 1894-1903, Bosbespers, Oosterbeek, 1982. blz. 79.
3. Cohn-Benditt, D., De grote bazaar, Wat er in de links-progressieve beweging te koop is, Meulenhoff, Amsterdam, 1978. blz. 77.
4. Abendroth, W., Sociale geschiedenis van de Europese arbeidersbeweging, SUN, Nijmegen, 1979.
5. Raes, K., Aan hen de keuze. Een kritisch essay over de ideologie van het neo-liberaal bezitsindividualisme, Masereelfonds, Gent, 1983. blz. 77 e.v.
6. Marcuse, H., in Herbert Marcuse/Karl Popper, Sociale revolutie/Sociale hervorming, een konfrontatie, Het Wereldvenster, Baarn, 1971. blz. 12.
7. Raes, K., ibidem.
8. Fabbri, L., Crise de l'anarchisme, Publico, Paris, z.d., blz. 24.
9. Marcuse, H., ibidem, blz. 19.
10. Voor wat anarchisten zoal in de praktijk kunnen doen met betrekking tot het propageren van hun ideeëngoed verwijs ik graag naar: Walter, N., Wat is een anarchist, Wageningen, 1976.
11. Raes, K., ibidem, blz. 71 e.v.
12. Harrison, F., Anarchism, A Theoretical Analysis, by Alan Ritter, in Our Generation, Vol. 18, no 2, University of Toronto Press, Ontario-Canada, 1987. blz. 107B.

ANARCHISME EN ORGANISATIE

DOOR FRANCIS

1. "Anarchisme is geen dode materie of stof voor bibliotheekgeleerden. Anarchisme begint maar eerst te leven wanneer haar beginselen in de praktijk worden omgezet. Eigenlijk hoeven we maar een voorwaarde te vervullen en dat is in overeenstemming te handelen met onze linkse woorden en onze anti-autoritaire manifesten. Maar dat is dan ook de moeilijkste van alle voorwaarden". De schrijver van deze wijze woorden, de Nederlandse ex-provo Roel Van Duyn, is inmiddels bekeerd tot het parlementarisme en in onze kontreien geniet het anarchisme voornamelijk sympathie bij academici en intellectuelen, terwijl het zijn voeling met de alledaagse vervreemding van de doorsnee-mens allang heeft verloren. De hedendaagse anarchistische beweging wordt bovendien gekenmerkt door versplintering en een gebrek aan slagkracht.

Een en ander is historisch ondermeer te verklaren door de, door anarchisten ten allen tijde, volgehouden beginselvastheid, de typisch strategische positiebepaling (anti-etatistisch) en het met dit alles gepaard onvermogen om tot 'ideologisch verantwoorde samenwerkingsverbanden' te komen.

Datgene wat in het verleden als oorzaak werd beschouwd voor de aftakeling van de anarchistische beweging bleek tegelijkertijd echter ook haar sterkte te zijn. Er kan immers niet genoeg benadrukt worden dat juist het consequent blijven vasthouden aan libertaire beginselen en strategische uitgangspunten maakt dat het anarchistische gedachtengoed op zich, tot op de dag van vandaag, niets aan (aktualiteits-)waarde heeft ingeboet.

In een vorig artikel meende ik dan ook te mogen stellen dat het anarchistische referentiekader hét analyseinstrument bij uitstek blijft, om het machtsdynamisch gebeuren in onze maatschappij te doorgronden (kritische component) en om alternatieven aan te reiken, om tot een vrij-socialistische samenleving te komen (konstruktief-intentionele component). In diezelfde bijdrage wees ik bovendien op de noodzaak van de heropbouw van de anarchistische beweging, en dit ondanks het feit dat ik toen reeds wist, en zelf meermaals aan den lijve had ondervonden, hoezeer de organisatieproblematiek altijd al een gevoelig en controversieel discussiepunt onder anarchisten is geweest.

De wereld stond ondertussen niet stil. De gebeurtenissen in Oost-Europa zetten heel wat 'revolutionaire zekerheden' en 'wetenschappelijk gefundeerde' waarheden van het marxisme-leninisme op de helling, en ook de sociaal-demokratische telgen van de socialistische familie kwamen, in het kielzog van genoemde ontwikkelingen, in een steeds groter wordende ideologische ademnood te zitten. Naast het feit dat velen hierin een voorteken meenden te moeten zien van de definitieve ontmaskering van de 'socialistische leugen' en het daarmee samenhangende 'kapitalistische gelijk', was er terzelfdertijd binnen links sprake van een herbronningsbeweging die de oorspronkelijke, emancipatorische waarden en pretenties van het socialisme van de zolder haalde en daardoor, als vanzelf, weerom aansluiting kreeg met het anarchisme. Het anti-autoritaire socialisme leek dan ook aan een heropleving toe, temeer omdat ondertussen overduidelijk gebleken was dat het autoritaire én het reformistische socialisme afgedaan hadden als alternatief voor het kapitalisme en het daarmee gelieerde burgerlijke model van de liberale democratie. Het leek er dus op dat anarchisten in de toekomst terug een belangrijke rol zouden toebedeeld krijgen in het verzet tegen het kapitalisme in al zijn uitingsvormen.

Toen brak de Golfoorlog uit. Ook nu bleken anarchisten, afkerig van nationalisme en georganiseerd geweld, en onwillig om partij te kiezen in het bloedige konflikt tussen staten, niet in staat een rol te spelen van enige betekenis. (2) Ze slaagden er zelfs niet in om tot een min of meer coherente meningsvorming omtrent genoemde problematiek te komen. Er werden hooguit een paar anti-militaristische slogans de wereld ingestuurd, met als gemeenschappelijk kenmerk dat ze allen hopeloos verouderd waren en maatschappelijk totaal irrelevant en onrealistisch. Het maakte alleen maar duidelijk dat er binnen anarchistische middens allang geen diepgaande discussies meer worden gevoerd over de, steeds gruwelijker vormen aannemende, samenhang tussen (ondermeer) militarisme en kapitalisme, net zomin als over de wijze waarop het verzet ertegen zou kunnen (moeten!) georganiseerd worden.

Toch is het hoopgevend dat vele anarchisten dergelijke 'mankementen' alsmaar meer gaan onderkennen en dat de roep tot samenbundeling van krachten, om aan dit alles te verhelpen, steeds luider wordt. Ook tijdens de onlangs gehouden Pinksterlanddagen te Appelscha bleek overduidelijk dat velen de noodzaak aan samenwerking als urgent ervaren. (3) Verder bleek

uit de daar gevoerde discussies dat een groeiend aantal anarchisten inziet dat eigenheid en het bewaren van de ideologische integriteit niet langer meer mogen ontaarden in een wereldvreemd principialisme, dat automatisch leidt tot sektarisme, immobiliteit, sloganeske en prekerige betweterigheid, holle fraseologie (inklusief een negativistisch gekleurd taalgebruik) en, voor anarchisten typisch geworden, achterhoedgevechten vanuit een defensief verdomhoekje. Kortom, er is bij anarchisten een groeiend besef dat de bestaande versnippering van krachten enkel maar leidt tot reformisme en/of fatalisme. De tijd is dus rijp om het debat over de oprichting van specifiek anarchistische samenwerkingsverbanden te voeren, zonder daarbij evenwel te vervallen in het oeverloos gezwets van weleer. Men dient, in dat verband, trouwens toe te geven dat achter de 'ideologische en rationele argumenten' die in het verleden vaak tegen anarchistische samenwerkingsverbanden werden ingebracht, niet zozeer libertaire principes, dan wel persoonlijke vetes en kleinburgerlijke geschillen, schuilgingen. De anarchistische organisaties die wel het licht zagen gingen overigens meestal aan genoemde euvels tenonder!

Het kan dan ook geen kwaad dat 'anarchisten hun eigen geschiedenis - die van de anarchistische bewegingen en daden - kennen. Dit kan immers verhinderen dat ze in onnodige herhalingen vervallen, hetgeen ertoe kan bijdragen dat ze niet dezelfde fouten maken... Het terugblikken naar dat verleden - zonder wrok - om er het bruikbare uit te halen voor nu en straks, is beslist zinvol'. (4)

Het is een feit dat de discussie over de noodzaak van anarchistische samenwerkingsverbanden wellicht al zo oud is als het anarchisme zelf. Wie er de geschiedenis van het anarchisme op naslaat merkt overigens dat de 'chronische desorganisatie zich als een gele koorts in het organisme van de anarchistische beweging heeft genesteld en er al decennia lang huishoudt'. (5) Hetgeen aan Arthur Lehning in 1932 de lakonieke opmerking ontlokte: 'de anarchisten, die nooit in staat geweest zijn om zichzelf te organiseren, en nog veel minder de arbeidersklasse, houden zoals men weet, tot op de huidige dag, nog steeds kongressen, met als punt 1 op de agenda: is het wel anarchistisch dat anarchisten zich organiseren, en als punt 2: zoja, hoe moeten anarchisten zich dan wel organiseren?...'

In die zin lijkt de tijd wel te hebben stilgestaan want, u raadde het al: ook in

hetgeen volgt zal op deze vragen ingegaan worden.

2. De aandachtige lezer zal evenwel uit bovenstaande inleiding al begrepen hebben dat ik voornamelijk bij de tweede vraag wens stil te staan, hetgeen uiteraard impliceert dat ik het met de eerste vraag hoegenaamd niet moeilijk heb. Ik zie namelijk niet in waarom het niet-anarchistisch zou zijn dat anarchisten zich organiseren.

'De organisatie, die in feite slechts de praktijk is van samenwerking en solidariteit, is een natuurlijke en noodzakelijke voorwaarde voor het maatschappelijke leven; het is een onvermijdelijk gegeven dat nodig is voor iedereen, zowel voor de samenleving in het algemeen als voor elke groep mensen die in de richting van een gemeenschappelijk doel werkt'. Samenwerking en organisatie zijn onlosmakelijk verbonden met het leven zelf. 'Als wij uitgaan van de mogelijkheid van een gemeenschap die zonder gezag is georganiseerd, dat wil zeggen zonder dwang - en anarchisten moeten van die mogelijkheid uitgaan, anders zou anarchie zinloos worden - moeten wij ook spreken over de organisatie van de anarchistische beweging. Ook in dit geval is organisatie nuttig en nodig. Als een beweging betekent: het geheel van individuele personen met een gemeenschappelijk doel dat zij willen bereiken, is het logisch dat ze het onderling eens worden, hun krachten bundelen, de taken verdelen en alles ondernemen dat volgens hen zal leiden tot de verwezenlijking van hun doel. Als men zich isoleert, als iedereen zelfstandig opereert zonder coördinatie, zonder zijn bescheiden krachten aan te bieden aan een sterkere groep, veroordeelt men zichzelf tot onmacht, verspilt men zijn krachten in kleine, vruchteloze acties en verliest men snel het vertrouwen in zijn idealen; soms zal men zelfs tot volstrekte passiviteit vervallen...' (6)

Kortom, hoe ongestructureerder een beweging is, hoe minder greep ze heeft op de richting waarin ze zich ontwikkelt en hoe minder invloed ze uitoefent op de politiek-sociale gebeurtenissen en ontwikkelingen waarvan ze een onderdeel is. Haar samenhang is dan immers niet ontwikkeld genoeg om eigen campagnes op te zetten en, zoals reeds werd aangestipt, zijn haar acties dan slechts reacties op bestaande ontwikkelingen en mistoestanden. (7) Anarchisten moeten met andere woorden hier en nu ageren maar niet langer

meer in het wilde weg. In de eerste plaats zullen zij dus (terug) toenadering moeten zoeken met al diegenen die in deze samenleving ook onderdrukt worden en daar iets willen aan doen.

Een en ander is er echter in de loop der tijden niet eenvoudiger op geworden. Simpelweg gesteld hadden we vroeger te maken met een (klassen-)strijd tussen onderdrukkers (zij die alles te verliezen hadden) en onderdrukten (zij die niets te verliezen hadden). De vijand was (wederzijds) duidelijk herkenbaar en de in beide kampen aangehangen mens- en maatschappijbeelden stonden diametraal tegenover elkaar. Ondertussen is alles veel complexer en ondoorzichtiger geworden. In onze huidige Westerse samenleving hebben de meesten wel iets te verliezen, het revolutionaire elan is ook al niet meer wat het was, en tal van factoren staan de verwerkelijking van het vrij-socialisme, als totaalkoncept in de weg (verburgerlijking en politieke apathie van de massa-mens, steeds groter wordende invloed van Orwelliaans georganiseerde media, inkapseling van milieu-, vredes- en andere verzetsgroepen, in een maatschappijmodel dat er steeds subtieler in slaagt om de afhankelijkheid en de onzelfstandigheid van de individuele mens te regelen). Bovendien blijken de bestaande tegenbewegingen, die overigens veelal handelen rond niet klassengebonden thema's, -hetgeen op zich al een belangrijk nieuw verschijnsel is- vooralsnog niet in staat om het kapitalisme een halt toe te roepen.

Men zal zich dus in zijn/haar verwezenlijkingsdrang bescheidener moeten opstellen wil men in de toekomst niet nog verder in het isolement en de marginaliteit wegzinken. Anarchisten zullen zich in de toekomst bijgevolg dienen aan te sluiten bij reeds bestaande vrijheids- en gelijkheidsbevorderende initiatieven, zelfs als deze niet-anarchistisch zijn en slechts hervormingen op het oog hebben die de bestaande maatschappelijke structuur op zich niet fundamenteel wijzigen. Hun taak zal er dan ook voornamelijk uit bestaan om dergelijke initiatieven in libertaire richting te oriënteren; ondermeer door erop te wijzen dat hervormingen nooit doel op zich kunnen zijn! De anarchistische strategie is immers opvoedend van natuur (en nimmer uit op de verovering van (staats-)macht). Ze bestaat uit het formuleren van kritieken op de bestaande maatschappelijke organisatiestructuur én het bijbrengen van anarchistische beginselen, inzichten en alternatieven, ondermeer door het geven van theoretische ondersteuning daaromtrent, maar ook

door het stimuleren en het zelf opzetten van allerlei vormen van zelf-activiteit, zelf-organisatie en zelf-hulp. Daarenboven mag nooit uit het oog verloren worden dat anarchisten mensen niet moeten leiden maar hooguit begeleiden. Veranderingsprocessen dienen immers door de mensen zelf gedragen te worden en gebaseerd te zijn op zelfbeheer, het in handen nemen door de mensen zelf van beslissingstaken, arbeidersorganisatie en maatschappelijk beheer.

Om dit alles zo efficiënt mogelijk te laten verlopen is anarchistische organisatie dus onontbeerlijk, al was het maar omdat het gevaar anders niet denkbeeldig is dat mensen die in 'hervormingsbewegingen' stappen -om toch iets te doen- na verloop van tijd meeglijden in een louter reformistische manier van politiek voeren. 'Organisatie is de enige remedie, het enige middel waardoor ieder van ons eraan zal wennen om actief en bewust deel te nemen aan de kollektieve arbeid, en geen passief werktuig meer zal zijn in de handen van leiders...' (8)

Ondanks dit alles zijn er toch altijd anarchisten geweest die zich tegen elke vorm van organisatie hebben verzet. Hoewel ik hun visie niet deel, wil ik toch, volledigheidshalve, hun argumenten even op een rijtje zetten. Temeer omdat met deze kritieken terdege rekening moet gehouden worden op het moment dat er zal gepraat worden over 'hoe' anarchistische samenwerkingsverbanden dienen opgezet te worden en aan welke criteria ze moeten voldoen om als vrij-socialistisch te kunnen bestempeld worden.

Globaal genomen is de grootste wrevel ten overstaan van organisatie gestoeld op de opvatting dat organisatie synoniem is met autoriteit. 'Organisatie zou machtspolitiek zijn, en als zodanig in strijd met het anarchistisch beginsel van volledige verwerping van gezag en autoriteit'. (9)

Elke organisatie vertoont daarenboven de neiging zichzelf te bestendigen (institutionalisering), waardoor ze mettertijd een eigen leven gaat leiden en zodoende van middel tot doel verwordt. Verstarring (ondermeer door het steeds formalistischer worden van de organisatiestructuur), de daaruitvloeiende verlamme invloed op de algemene werking en het aan banden leggen van persoonlijk initiatief en individuele vrijheid zijn er het direkt gevolg van. Bovendien zou organisatie quasi automatisch (informele) leiders kreëren hetgeen steevast uitmondt in een centralisatie van de beslissingsmacht en de daarmee logischerwijs gepaard gaande manipulatieve en dema-

gogische machtsspelletjes tijdens besluitvormingsprocessen.

3. Er kan evenwel gerust gesteld worden dat het merendeel der anarchisten nooit echt tegen organisatie is geweest. Wel waren er altijd meningsverschillen over de vraag hoe het utopische concept (de vrij-socialistische samenleving) het best kan gekoppeld worden aan de praktische, dagelijkse strijd en problemen. Anders geformuleerd: op welke wijze kan er een ideologisch verantwoord evenwicht gevonden worden tussen de anarchistische beginselen enerzijds en het zich op een efficiënte wijze kwijten van zijn/haar sensibilisatiefunctie anderzijds?

De discussie tussen de Platformisten en de aanhangers van de Synthese-idee is in dit verband typerend. (10) We staan er even bij stil omdat dit dispuut illustratief is voor het feit dat eenzelfde vraagstelling op totaal verschillende manieren kan benaderd worden. Bovendien is het niet te ontkennen dat de, in deze discussie gebezigde, argumenten, tot op de dag van vandaag, in de gedachtenwisselingen omtrent de organisatieproblematiek blijven doorklinken.

Het is onloochenbaar dat anarchisten een belangrijke rol hebben gespeeld in de gebeurtenissen die de Russische Revolutie van 1917 voorafgingen. Het is even bekend dat ze niet konden beletten dat de bolsjewisten (in naam van het volk !) de macht grepen, hetgeen binnen de kortste keren, leidde tot de uitbouw van een strak hiërarchisch gestructureerd, en bureaucratisch georganiseerd staatsapparaat, waarbij de massa, in naam van diezelfde revolutie, onderworpen werd aan een (kommunistische partij-)diktatuur.

In de nadagen van de Russische Revolutie komt onder anarchisten dan ook de discussie op gang waarom een en ander misgelopen is. Veruit de meeste anarchisten zijn het er roerend over eens dat de voornaamste reden van het falen van bedoelde revolutie, dient gezocht te worden in de organisatorische zwakte van de anarchistische beweging. Uit deze vaststelling vloeien tal van pleidooien voort die allen de uitbouw van een serieuze anarchistische organisatie op het oog hebben.

Achteraf bekeken gaat het in feite slechts over twee soorten voorstellen.

Zo is er het voorstel van de Russische anarchist Voline die de aanname bepleit van zijn Synthese-idee. In het kort komt dit erop neer dat een

anarchistisch samenwerkingsverband wordt vooropgesteld, waarin alle anarchistische stromingen (zowel in theoretisch als in praktisch opzicht) in vrijheid en vrijwilligheid onderdak kunnen vinden. Volgens deze visie dient een anarchistische organisatie dan ook gebaseerd te zijn op de volledige autonomie, de volledige onafhankelijkheid en de volledige verantwoordelijkheid van de onderscheiden personen en groepen die tot het samenwerkingsverband willen toetreden, waarbij aan eenieder de mogelijkheid gelaten wordt om voor de eigen visies uit te komen en zelf acties te ondernemen, mits deze niet in strijd zijn met de, door elkeen aanvaarde, algemene beginselen en voorzover ze de activiteiten van de andere aangeslotenen niet hinderen.

Deze Synthese wordt echter meteen aangevallen door een groep van Russische ballingen (waarvan Ida Mett, Machno, Valewsky en Linsky lid waren en Arschinow de sekretaris was). Deze groep verpakt haar aanval tegen de Synthese in het zogenaamd 'Organisatorisch platform van de Algemene Anarchisten Bond', in brochurevorm uitgegeven te Parijs in 1926. (11)

Het Platform verwerpt de Synthese, omdat zij 'theoretisch en praktisch ongegrond is', en omdat 'een dergelijke organisatie slechts een mechanische verzameling van individuen is die stuk voor stuk een andere voorstelling hebben van de anarchistische problemen'. Volgens de Platformisten is de Synthese 'te vrijblijvend, te weinig bindend, te weinig richtinggevend en een organisatie die op dergelijke basis wordt georganiseerd biedt weinig toekomstperspektief, door het gebrek aan continuïteit in de actie'.

De Platformisten willen mensen die eensgezind op hun doel afgaan, en dit zowel op politiek-inhoudelijk, strategisch als op organisatorisch vlak. Volgens hen is de enige manier om tot een algehele en efficiënt werkende organisatie te komen dan ook gelegen in 'de vereniging van actieve anarchistische strijders op basis van een homogeen theoretisch programma'. Daarenboven zijn ze voorstander van een kollektieve taktiek en in die optiek kiezen ze bijgevolg voor een strakke organisatie met 'een uitvoerend comité' dat een, wat betreft ideeën en organisatie, leidende functie zou toegewezen worden. Dit Platform wekte, op zijn beurt, zeer grote weerstanden op. Voline, de verdediger van de Synthese-idee, verweet de Platformisten dat zij in feite uitwaren op de 'instelling van een tussentijds politiek gezag met een etatistisch karakter' en dat het Platform een naar het Bolsjewisme neigend verborgen revisionisme inhield.

Ook Malatesta fulmineerde tegen het Platform. (12) Ook in zijn ogen waren de Platformisten geobsedeerd en verblind geworden door het succes van de Bolsjewisten in hun land. Hij geloofde zelf meer in een organisatie 'die gekreëerd en gehandhaafd wordt uit de vrije wil van de aangeslotenen en zonder dat er sprake is van enig gezag'. 'Wij zouden zeer zeker heel verheugd zijn als wij allemaal goed met elkaar konden opschieten en alle anarchistische krachten in één sterke beweging konden bundelen; maar wij geloven niet in organisaties die zijn gebaseerd op concessies en vooropgezette meningen en waar geen oprechte harmonie en sympathie bestaat tussen de leden. Men kan het beter oneens zijn dan eens op een slechte manier. Wij zouden echter het liefst willen dat ieder individu zich aansloot bij zijn vrienden en dat er geen geïsoleerde krachten waren, geen verspilde krachten'... 'Een anarchistische organisatie moet dan ook gebaseerd zijn op vrije overeenkomsten tussen hen die het nuttig vinden zich te verenigen voor samenwerking voor gemeenschappelijke doeleinden; een morele plicht om beloftes te vervullen en niets te doen dat in strijd is met het aanvaarde program. Op deze basis zoekt men vervolgens naar praktische vormen en passende middelen om de organisatie leven in te blazen. Zo ontstaan groepen, federaties van groepen, federaties van federaties, bijeenkomsten, manier, een 'structuur' aanneemt, waarin er ondermeer sprake is van een verdeling van taken en functies, zelfs indien dit alles formeel niet zo wordt benoemd. Het gevaar is immers niet denkbeeldig dat spontaan georganiseerde groepen sneller getroffen worden door tal van 'organisatorische ziektes', juist omdat niet op voorhand werd stilgestaan bij het hoe en het waarom van het samengaan. De kritieken van de tegenstanders van organisatie indachtig lijkt het mij dan ook niet onverstandig om dergelijke ontwikkelingen te anticiperen om een snel ingrijpen, wanneer het misloopt, mogelijk te maken. Er moet dus over gewaakt worden dat de anarchistische principes in de eigen organisatie in de praktijk worden omgezet, waardoor het samenwerkingsverband een bewuste eksperimenteeruimte wordt, waarin men met elkaar, op egalitaire basis én met respect voor de eigenheid van de andere, in solidariteit leert samenleven en -werken.

Een anarchistische organisatie moet dan ook gebaseerd zijn op direct-demokratische beginselen. Een uiterst doorgedreven decentralisatie van de macht dient ertoe bij te dragen dat de autonomie van de lokale initiatieven gewaarborgd blijft en dat aan alle aangeslotenen een gelijke participatiemo-

gelijkheid geboden wordt. Het is dan ook evident dat alle leden van de organisatie geacht worden zich te houden aan de in vrijwillig overleg aangegane afspraken en beloftes. (14)

Anarchisten hebben zich ook ten allen tijde bezig gehouden met de vraag hoe machtsmonopolievorming, zowel in de samenleving in zijn totaliteit als in de eigen organisaties, kan voorkomen worden. Het is immers geweten dat elke organisatie neigt naar een onbeperkt voortbestaan, waardoor functies en rollen dreigen geïnstitutionaliseerd te geraken. (15) Het is dan ook essentieel om op gezette tijden evaluatiemomenten (congressen, studiedagen) in te bouwen die de werking bijtijds kunnen bijsturen, indien zulks nodig moest blijken. Bovendien zijn dergelijke bezinningsmomenten nuttig om na te gaan of een organisatie nog bestaansrecht heeft, dit wil zeggen of ze nog beantwoordt aan de doelstellingen waarvoor ze initieel werd opgericht. Het blijkt in de praktijk evenwel onvoldoende om het 'institutionaliseringgevaar' enkel en alleen met goede intenties te bestrijden (hoewel dat natuurlijk op zich al mooi meegenomen is). Ook structureel zullen er waarborgen in het organisatorisch functioneren moeten ingebouwd worden. In die optiek kan bijvoorbeeld gewezen worden op het door anarchisten voorgestane 'roulatieprincipe', dat er concreet op neerkomt dat er een soort rolbeurtsysteem wordt opgezet voor de verschillende functies, er vanuitgaande dat ieder lid ervoor in aanmerking komt omdat elkeen geacht wordt om de uit te congressen, secretariaten, enzovoort. Maar ook dat moet in vrijheid geschieden, zodanig dat het denken en het initiatief van de individuele leden niet wordt beperkt, en alleen om meer invloed te geven aan inspanningen die anders onmogelijk of zinloos zouden zijn'.

Tot daar in grote trekken de discussie die, zoals gezegd, tot op heden doorspeelt. Getuige daarvan zijn de reeds bestaande samenwerkingsverbanden in ons taalgebied. Daar waar het Belgische 'Anarchistische Coördinatie-Coördination Anarchiste' (ACCA) blijkbaar kiest voor een manier van werken gebaseerd op principes zoals die in het Platform terug te vinden zijn, sluit het Nederlandse 'Landelijke Anarchistische Samenwerking' (LAS) eerder aan bij de Synthese-idee. (13)

4. Zelf vindt ik de Synthese-idee sympathieker en alleszins meer in overeenstemming met de libertaire principes. Bovendien ben ik, louter pragmatisch dan, de mening toegedaan dat een organisatie die gestoeld is op de Synthese, zeker in onze tijd, meer kans op slagen heeft. Ik vrees namelijk dat een, in al zijn details uitgewerkt, 'programma', bij de reeds bestaande initiatieven op teveel weerstanden zou stuiten, omdat het als een bedreiging zou kunnen ervaren worden voor de eigen autonome werking. Een 'Platform' is met andere woorden niet laagdrempelig genoeg en dus in de huidige praktijk moeilijk hanteerbaar.

Anderzijds lijkt het mij dan weer onvoldoende om een samenwerkingsverband te willen opstarten dat zo vrijblijvend en vaag is, dat het slechts een informatieve rol zou te vervullen hebben. Het wederzijds uitwisselen van denkbare en het elkaar op de hoogte houden van geplande activiteiten is uiteraard noodzakelijk én nuttig, maar men moet toch ook in staat zijn om de activiteiten te coördineren en de geleverde inspanningen, of die nu van theoretische of van praktische aard zijn, op een efficiënte wijze te bundelen. Zulks is pas mogelijk wanneer er een soort 'minimumplatform' voorhanden is, waarin de doelstellingen worden geëxpliciteerd en een (breed opgevatte) strategische positiebepaling wordt weergegeven, hetgeen als houvast en leidraad kan fungeren voor al wie op het samenwerkingsverband een beroep wenst te doen.

Bovendien is er nog een andere reden waarom ik een minimumprogramma noodzakelijk acht. Het is namelijk een vaststaand feit dat elke groep die gedurende enige tijd voor een bepaald doel bijeenkomt, op de een of andere voeren rol naar behoren te kunnen vervullen. Een andere ingebouwde structurele waarborg bestaat eruit om gemandateerden altijd te verplichten om verantwoording voor hun daden af te leggen (kontroleerbaarheid) en wat meer is, zij zijn (permanent) afzetbaar bij het niet nakomen van de aangegeven verbintenissen.

Wanneer gepleit wordt voor een samenwerkingsverband, waarin de anarchistische principes optimaal gerealiseerd zijn, en waarbij zoveel mogelijk mensen en groepen vrijwillig kunnen aansluiten op basis van een door henzelf uitgewerkt minimumprogramma, dan is daarmee tevens aangegeven dat het nimmer de bedoeling kan zijn om een organisatiestructuur uit de

grond te stampen, om deze dan vervolgens aan de plaatselijke werkingen op te leggen. De voordelen van een samenwerkingsverband dienen, in eerste instantie, als dusdanig aanvoeld te worden door de lokale, kleinere groepen, die elk voor zich bezig zijn met zaken die zijzelf belangrijk vinden. Vanuit een dergelijke aanvoelde noodzaak tot bundeling van krachten, vloeien dan contacten voort met andere soortgelijke groepen. De opbouw van een organisatie dient met andere woorden steeds van onderaf te gebeuren, op vrijwillige en wederkerige basis, waarbij samenwerking in plaats van wedijver tussen de verschillende groepen centraal staat. In dat opzicht is het dan ook primordiaal dat de groepen zich eerst plaatselijk en regionaal organiseren, om zich in een later stadium te verenigen op federatieve basis, waarbij de onderscheiden federaties de autonomie van de plaatselijke groepen dienen te respecteren, en waarbij een dergelijk groter verband een communicatie-, mobilisatie-, coördinatie- en modellingsfunctie kan vervullen. Een organisatie werkt immers alleen al door haar bestaan stimulerend en inspirerend voor al diegenen die op een of andere manier met anarchisme bezig zijn. Zij biedt een ondersteunings- en terugvalmogelijkheid voor hen die in andere organisaties zijn ingetreden om van daaruit aan het libertair ideaal te werken. Zij brengt soelaas in tijden dat men geïsoleerd, gemarginaliseerd en wanhopig dreigt te worden.

Alleen een serieus, dit wil zeggen, op anarchistische principes gefundeerde, organisatie is in staat om de continuïteit aan anarchistische activiteiten te verzekeren. Door een ononderbroken uitwisseling van ervaringen en allerhande nuttige informatie, én een konstant overleg over datgene waarmee men bezig is (al dan niet in samenwerking met andere basisgroepen), wordt het mogelijk om tot een langere termijn planning te komen.

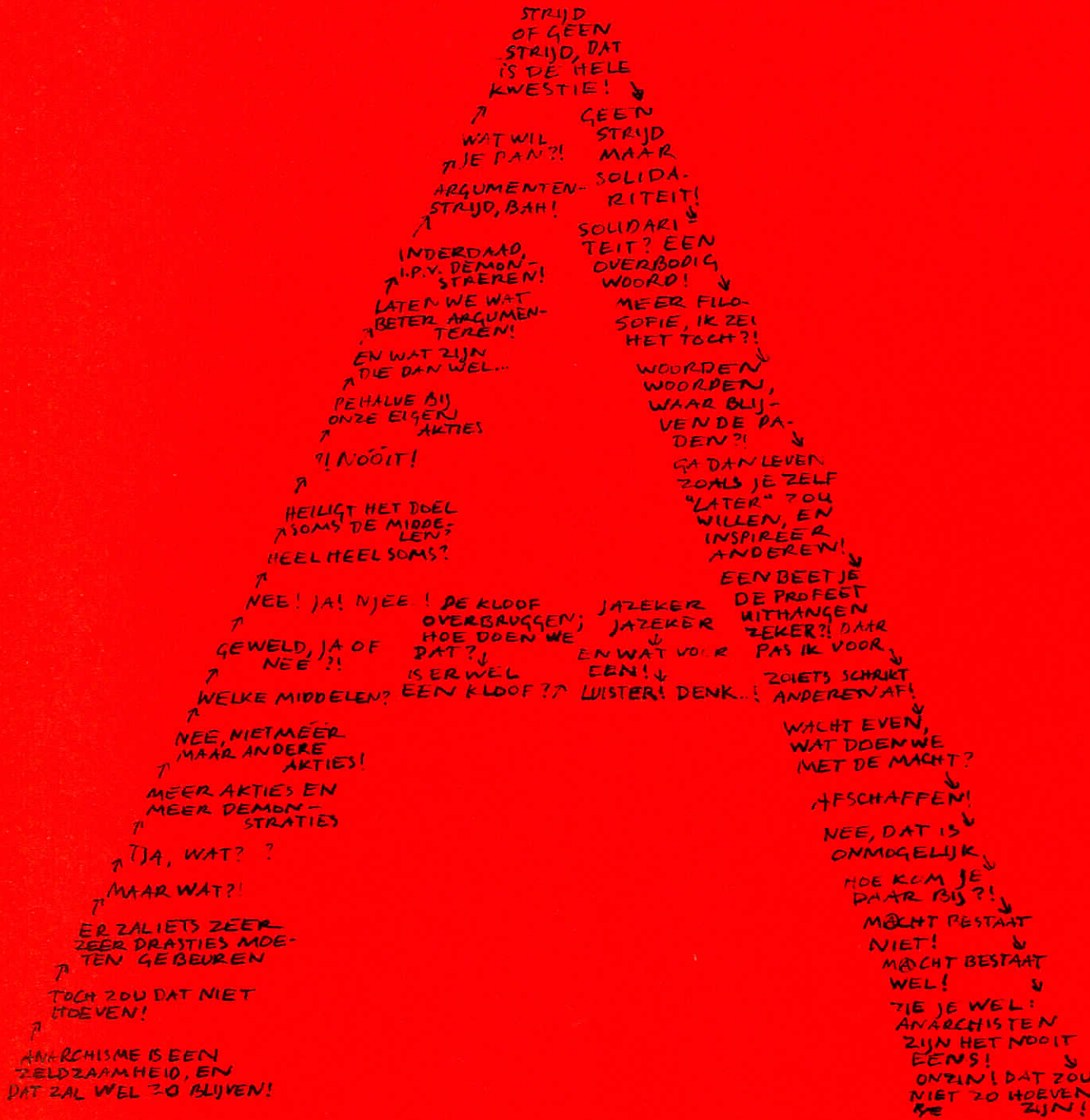
Een organisatie kan daarenboven het verder uitdiepen van het libertair gedachtengoed bevorderen, door het met elkaar in contact brengen van alternatieve uitgeverkollektieven, drukkers, schrijvers, kunstenaars, en dies meer. Het samenbundelen van kennis en materiele middelen kan niet anders dan uitmonden in kwalitatief hoogstaandere produkten. Voeg daarbij een betere distributie (én dus een grotere oplage), een te verwachten grotere feedback van diegenen die met de verspreide informatie in contact zijn gekomen en het ligt voor de hand dat pas dan de anarchistische ideeën terug ten volle in de publieke arena zullen kunnen gebracht worden waardoor de talrijke misverstanden en vooroordelen waaronder het anarchisme nog steeds

gebukt gaat, uit de wereld kunnen geholpen worden. Dit laatste wordt bovendien nog in de hand gewerkt wanneer een goed functionerende anarchistische organisatie aan mensen kan duidelijk maken dat ook een andere manier van met elkaar omgaan, hier en nu, best mogelijk is.

5. Prioriteit voor de nabije toekomst moet dan ook zijn om al diegenen die heden ten dage op een of andere wijze met anarchisme bezig zijn rond de tafel te krijgen om over een eventueel samenwerkingsverband (en de modaliteiten ervan) van gedachten te wisselen.

Laten we tot besluit van dit pleidooi voor anarchistische organisatie, want dat was het toch wel, eindigen zoals we begonnen zijn, met een citaat: "Als het waar is dat anarchisten niet in staat zijn bijeen te komen en het eens te worden zonder zich aan gezag te onderwerpen, betekent dat enkel dat zij nog geen goede anarchisten zijn en dat zij, alvorens het anarchisme in de wereld in te voeren, eerst moeten bedenken hoe zij zelf op anarchistische wijze kunnen leven. De remedie is niet de afschaffing van organisatie, maar het toenemende zelfbewustzijn van de afzonderlijke leden ..." (16)

1. Faes, F., "Aktualisatie van het anarchisme", in *Perspectief* 16, jg. 4, juli-sept. 89, p. 27-38.
2. Constandse, A., *Anarchisme van de daad*, Pamflet, Amsterdam, 1980, p.8.
3. Tijdens de jaarlijks terugkerende Pinksterlanddagen te Appelscha (Kampeerterrain 'Ter vrijheidsbezinning', Aekingaweg 1a) treffen tal van Nederlandse en Belgische anarchisten elkaar om gedurende drie dagen omtrent allerlei zaken van gedachten te wisselen, de bestaande contacten te onderhouden en nieuwe te leggen.
4. Jacobs, P., *Heeft 't anarchisme toekomst?*, in 'De Vrije', nr 4, Amsterdam, 1986, p. 16-18.
5. Archinow, Machno, Mett, e.a., *Organisatorisch Platform van de Revolutionaire Anarchisten*, (Parijs, 1926), Pamflet, Groningen, 1976, 13.
6. Malatesta, E., "Organisatie", in 'Leven en ideeën van een Italiaans anarchist', Wereldvenster, Baarn, 1980, p. 63.
7. Van Offenstein, N., "Tyrannie in ongestructureerde groepen", in 'De Vrije', nr 9, Amsterdam, 1987, p. 23.
8. Malatesta, E., *ibidem*, p. 65.
9. Chorus, B., "De verloedering van het georganiseerde anarchisme in Nederland", in 'Archinow, Machno, Mett, e.a.', *ibidem*, p.6.
10. Wij baseren ons hier, naast het Platform én de bijdrage van Malatesta over organisatie voornamelijk op: Lodewijckx, F., "Pjotr Arsjinof, de Machnovstsjina en het Platform. Een kritische toelichting", p. 285-307, in P. Arsjinof, *Geschiedenis der Machno-beweging, 1918-1921, (1923)*, De Zwarte Bibliotheek, Haarlem, 1983.
11. Dit "Platform" is her en der nog verkrijgbaar en zeer zeker de moeite van lezen waard. Eventueel nog verkrijgbaar bij Zwart en Rood, boekendistributie, Krommen Elleboog 71, 9000 Gent.
12. Malatesta, E., *ibidem*, p.63-67. Ook Lodewijckx, F., *ibidem*.
13. In een voorstellingsbrochure van het ACCA van een tweetal jaren geleden vonden we volgende passage: "Het is meer dan noodzakelijk om allen die zich beroepen op het Anarchisme te verenigen. Hierbij is het echter niet de bedoeling een allegaartje van meningen en opvattingen samen te brengen, noch beogen we alle 'tendenties' binnen het Anarchisme te verenigen. De klemtoon in de samenwerking die wij propageren ligt eerder in het concreet en volhardend samenwerken rond een aantal topics".
Contactadres; ACCA, c/o Guernica, Rue du Midi 65, 1000 Brussel.
Het LAS stelt in een bekendmakingspamflet: 'LAS aanvaardt volledig het beginsel van individuele vrijheid en verantwoordelijkheid. Bijeenkomsten en andere activiteiten van het LAS zijn voor iedereen toegankelijk. Wanneer mensen zich echter bereid verklaren om bepaalde relaties met LAS aan te gaan, houdt dit voor het LAS in dat deze mensen op die bereidheid kunnen worden aangesproken.'
Contactadres: LAS, PB 9286, 5000 HG Tilburg.
14. Archinow, e.a, *ibidem*, p. 33, gevolgd door "In het kader van sociale actie kunnen geen rechten zonder verplichtingen bestaan, zoals er ook geen beslissingen kunnen bestaan zonder dat ze uitgevoerd worden".
15. In dit verband is ook de brochure 'Anarchism and Formal Organisations' van Howard Ehrlich (1977) aan te raden. De Nederlandse vertaling enkele jaren geleden door toedoen van de Libertaire Studiegroep, voorzien van annotaties door Danny Azou, Gent, 1987.
16. Malatesta, E., *ibidem*, p. 65.

L@S streeft naar de totstandkoming van een samenleving gebaseerd op het beginsel van de anarchie: een maatschappij gebaseerd op vrijwillige samenwerking. Deze samenleving zal ieder mens in staat stellen zich te ontwikkelen tot de mens die zij of hij wil zijn. L@S streeft daarom naar:

- ★het ontwikkelen van theoretische anarchistiese alternatieven,
- ★het realiseren van praktische anarchistiese alternatieven,
- ★het bevorderen en verbeteren van anarchistiese samenwerkingsverbanden,
- ★het verstrekken van informatie over anarchisme,
- ★het ondersteunen van mensen die als individu of als groep met anarchisme bezig zijn,
- ★het onderhouden van contacten met individuen en groepen waarmee L@S zich verwant voelt.

L@S aanvaardt volledig het beginsel van individuele vrijheid en verantwoordelijkheid. Bijeenkomsten en andere activiteiten van L@S zijn voor iedereen toegankelijk. Wanneer mensen zich echter bereid verklaren om bepaalde relaties met L@S aan te gaan, houdt dit voor L@S in dat deze mensen op die bereidheid kunnen worden aangesproken.

De activiteiten van L@S zijn landelijk en zijn een aanvulling op plaatselijke en regionale initiatieven. L@S stelt te allen tijde samenwerking in de plaats van wedijver.

★L@S (naar keuze: leuk, lastig, levendig, landerig of toch maar landelijk anarchisties samenwerkingsverband) houdt eenmaal per maand (elke 3e zondag van de maand vanaf 12 uur) een bijeenkomst. (Tot nu toe (mei 1992) was dat in Hotel Bosch (Apeldoornsestraat 4), in Arnhem.) Naast meer praktische zaken staat elke keer een inhoudelijk onderwerp op de agenda. Iedere geïnteresseerde is welkom. Meer informatie: postbus 9286, 5000 HG Tilburg, of per telefoon: 076-421043 (vragen naar Freek).

Voor bestelling van deze bundel en/of voor giften: Bankrekening 87 13 40 399 (giro van ASN: 100965) ten name van L@O, Nijmegen.